

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Att skapa en grupptillhörighet i förskolan

- en kvalitativ intervjustudie med sex förskolepedagoger

Heléne Andréasson, Alexandra Augustsson
och Amanda Barber

Barn och ungas uppväxtvillkor/LSU110-
Specialpedagogik i förskola, skola och
samhälle, LSU160-Hinder för lärande och
pedagogiska konsekvenser/LAU390

Handledare: Lina Larsson

Examinator: Staffan Stukát

Rapportnummer: VT14-2910-114

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: Att skapa en grupptillhörighet i förskolan - normer, gemenskap och utanförskap.

Författare: Heléne Andréasson, Alexandra Augustsson och Amanda Barber

Termin och år: Vt-2014

Kursansvarig institution: För LAU390: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Lina Larsson

Examinator: Staffan Stukát

Rapportnummer: VT14- 2910- 114

Nyckelord: Grupptillhörighet, Normer, Normkritik och Pedagogens förhållningssätt

Sammanfattning:

Syftet med vår studie är att undersöka hur pedagoger arbetar för att varje barn ska få känna en tillhörighet i gruppen. Denna studie behandlar vikten av att varje barn ska känna sig som en tillgång i barngruppen, samt hur betydelsefullt det är för alla barn att ha en kamrat att leka med. Studien har gjorts utifrån två olika undersökningsmetoder, intervju och observation. Vi har intervjuat sex pedagoger samt gjort observationer, där pedagogers förhållningssätt har studerats utifrån utanförskap och tillhörighet. Studien har genomförts kvalitativt med utgångspunkt i det normkritiska och sociokulturella perspektivet. I resultatet berättar pedagogerna om hur de arbetar med att stärka tillhörigheten i barngruppen. Observationen visade att pedagogerna i realiteten förhåller sig annorlunda mot det synsätt som dem redovisade i intervjuerna. På de förskolor vi utfört vår studie på arbetar man medvetet med att belysa att varje individ är en tillgång i gruppen. Vi upplevde även att det fanns pedagoger som var mindre medvetna om att de faktiskt arbetar med att stärka positiva normer och att skapa en trygg barngrupp. Något som studien visat var att samtliga pedagoger arbetar aktivt med läroplanens mål och riktlinjer för att kunna stärka tillhörigheten i barngruppen. Det visade sig att de även arbetar med olika temaarbeten där ett syfte är att stärka gemenskapen i gruppen. Något vi upptäckt under arbetets gång är att man inte kan behandla begreppet tillhörighet utan att nämna begreppet utanförskap, detta är även något som vi problematiserar i denna studie.

Förord

Vårt intresse för hur viktig känslan av att tillhöra en grupp är har växt under vår utbildnings gång, men det var först under kursen LAU 225; *Lärandets villkor och process 2: Ur sociala och samhälleliga perspektiv*, som vi verkligen förstod hur viktigt det faktiskt är och vad det kan leda till om man inte får uppleva känslan av tillhörighet. Utanförskap kan skapa en sämre självkänsla och självförtroende. I vårt tidigare projektarbete skrev vi om pedagogers tankar kring en inkluderande och exkluderande förskola och vi kände att vi ville utveckla det i detta arbete. Känslan av att tillhöra någon är viktig för att kunna utvecklas i sin identitet men också känslan av att känna trygghet.

I detta arbete vill vi visa hur mycket vår utbildning givit oss genom att undersöka, presentera, analysera samt diskutera syften, frågeställningar, metoder och resultat om det aktuella ämne som studien behandlar, nämligen grupptillhörighet, normer, normkritik och pedagogens förhållningssätt. Vi känner att vi har lärt oss mycket under arbetets gång, det har gett oss ännu större respekt för alla pedagoger ute i verksamheterna. Vi som pedagoger har ett stort uppdrag att tillsammans med föräldrar fostra våra barn, samtidigt som vi ska finnas där för att hjälpa dem i deras utveckling och lust att lära. Det är även viktigt att vi pedagoger skapar ett lustfyllt lärande som bidrar till en trygg barngrupp.

Vi vill säga tack till

De barn och pedagoger som varit med och deltagit i vår studie, det hade inte varit möjligt att genomföra studien om inte ni medverkat. Tack till er föräldrar/ vårdnadshavare som gett ert tillåtande till att observera era barn i gruppen. Ett extra tack till Lina Larsson, vår handledare, som hjälpt och stöttat oss under arbetets gång.

Ett stort tack till!

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5
1.1 Läroplanens föreskrifter	6
2. Syfte och problemformulering	7
3. Tidigare forskning	7
3.1 Grupper.....	7
3.2 Identitet.....	8
3.3 Normer	9
3.4 Roller	10
3.5 Tillhörighet.....	10
3.6 Utanförskap	11
3.7 Pedagogens förhållningssätt	11
4. Teoretisk anknytning.....	12
4.1 Normkritiskt perspektiv.....	12
4.2 Det sociokulturella perspektivet.....	13
5. Metod	14
5.1 Urval.....	15
5.2 Intervju	15
5.3 Observation	16
5.4 Studiens tillförlitlighet.....	16
5.5 Forskningsetik	18
6. Resultat.....	18
6.1 Intervjuerna	18
6.2 Observationen.....	21
7. Diskussion	22
7.1 Normer och värden i förskolan.....	22
7.2 Att skapa en tillhörighet i gruppen	23
7.3 Olika grupper.....	25
7.4 Pedagogens förhållningssätt i praktiken.....	27
7.5 Metoddiskussion.....	30
8. Slutsats	31
Referenslista	33
Bilaga	35

1. Inledning

Under våra tre och ett halvt år på lärarutbildningen har vi utvecklat ett stort intresse och en djupare förståelse för att barn och ungas uppväxtvillkor påverkar barnets utveckling och lärande. Under senare år har uppväxtvillkoren för barn ändrats mer och mer. Karlsson (2014:21) refererar till Utbildningsdepartementet (2006) som menar att oavsett socioekonomisk status ska förskolan arbeta för alla barns rätt till likvärdiga uppväxtvillkor. Samhället är ständigt i förändring och osäkerheten kring uppförande och *normer* är mycket större nu än förr (Dahlkwist, 2013:22). I samband med detta har vi utvecklat ett starkt intresse för hur pedagoger i förskolan arbetar för att varje barn ska känna tillhörighet och en gruppgemenskap. Vi anser att det är en svår uppgift för pedagogen att se till att varje barn ska bli accepterat i leken och främja samspelet med andra barn och vi tror även att det ibland är svårt för pedagogen att avgöra och inse att ett barn inte känner en *grupptillhörighet*. Hur arbetar man för att stärka tillhörighet?

Att uppfostra barnen är ett av skolans uppdrag. Det handlar om att skolan ska arbeta med värden, normer och personliga förhållningssätt och skolan ska även bidra till social fostran, vilket betyder att barnen ska lära sig hur de ska bete sig och uppföra sig mot varandra som medmänniskor och samhällsvarelser (Imsen, 2010:23-24). Läroplanen för förskolan Lpfö 98 reviderad 2010 står att ett av förskolans strävansmål är att varje barn utvecklar sin identitet och känner sig trygg i den. Det står även att förskolan vilar på en demokratisk grund och ska vara en plats där barn ska utveckla normer, kunskaper och värden (Skolverket, 2010:4-9).

Skolan är en social mötesplats där en gemensam värdegrund ska skapas (Assarsson, 2009:55). Värdegrunden används för att strukturera normer och liksom vuxna kategoriseras barn in mellan normer som finns i deras närmiljöer som förskolan, skolan och samhället. Vissa människor ingår i normen och andra befinner sig utanför den (Nordenmark & Rosén, 2008:60-65). Eftersom ett av förskolans uppdrag är att arbeta för att normer och värden ska bli en del av barnets vardag ville vi ta reda på hur pedagoger arbetar för att stärka positiva normer men också bryta de negativa normerna. *Pedagogens förhållningssätt* har en viktig roll i barnets utveckling eftersom barnet ofta spenderar många timmar på förskolan och där kan pedagogen bli en trygghet och därför är det betydelsefullt hur pedagogen förhåller sig till verksamhetens mål och riktlinjer. Behovet av "någon att höra ihop med" är ett behov som finns i alla åldrar. Hemmet och familjen är främst de som bildar det sociala sammanhanget för det lilla barnet, behovet av jämnåriga och kompisar uppstår senare och är en viktig faktor för behovet att känna en social tillhörighet (Imsen, 2010:473).

Eek-Karlsson (2012:16-21) menar att om de sociala normerna som skapats i gruppen ifrågasätts riskerar man både ordningen i gruppen och sammanhållningen. Eek-Karlsson skriver även att detta kan bidra till att en del barn exkluderas ifrån gruppen samt att bekräftelse och tillhörighet är belöningar för de normer som råder. De föreställningar vi har om "den andre" påverkar vårt sätt att betrakta och behandla barnet utifrån deras tillhörighet. Det resulterar i att alla barn inte behandlas på ett likvärdigt sätt i förskolan och skolan och som till och med kan leda till att barnet kränks och diskrimineras (Nordenmark & Rosén, 2008:60).

I denna studie har vi utgått från det normkritiska perspektivet samt sociokulturella perspektivet och vad begreppet *normkritisk* betyder. Hellman (2013:32) menar att ett normkritiskt perspektiv används för att undersöka hur olika normer skapar maktobalans samt hur de samverkar i olika pedagogiska sammanhang. Meningen med ordet kritisk i detta

sammanhang är att man granskar de olika processer där subjektpositioner och normer skapas genom dessa processer, inte för att det finns en kritik mot normer i allmänhet.

Förskolan kompletterar hemmet då det blir ytterligare en arena för barnets utveckling eftersom barnet oftast tillbringar en stor del av sin vardag där tillsammans med andra barn. Barnet hamnar både i medvetna och omedvetna gruppkonstellationer på så vis att ibland väljer barnet själv vem det vill leka med men också pedagogen styr vem som ska leka med vem. Vi vill ta reda på hur man som pedagog arbetar i förskolan för att skapa en trygg barngrupp, men vi vill också ta reda på hur man arbetar med de olika grupper som uppstår i verksamheten och hur man motverkar utanförskap samt skapa en tillhörighet i gruppen.

1.1 Läroplanens föreskrifter

I läroplanen för förskolan Lpfö 98, reviderad 2010 står det att arbetslaget ska hjälpa barn att bearbeta konflikter, stimulera deras samspel och reda ut missförstånd, kompromissa samt respektera varandra. Ett mål för förskolan är att se till att varje barn känner trygghet i barngruppen. Pedagoger ska lyfta barnet på ett positivt sätt och alla barn ska ses som en tillgång i gruppen (Skolverket, 2010:8-10).

I skolans styrdokument förklaras att värdegrunden innefattar de värden som är grundläggande i vårt samhällsliv. Den ska aktivt bidra till alla människors lika värde och att motverka kränkande behandling, trakasserier och diskriminering. Förutsättningar ska inte spela någon roll, utan skolans värdegrund ska ligga till grund för hela skolväsendet (Eek- Karlsson & Elmeroth, 2012:124). Barngruppen ska ses som en aktiv och viktig del i lärande och utveckling. Barnen ska få stöd i att utveckla positiva uppfattningar om sig själva som skapande och lärande individer (Skolverket, 2010:7).

Som vi tidigare nämnt är ett av förskolans uppdrag att fostra och alla pedagoger ska se till att skapa en trygg miljö för varje barn i verksamheten. Förskolan ska också skapa positiva normer och pedagogen ska lyfta varje unikt barn som en tillgång i barngruppen och motverka utanförskap. Det är viktigt att varje barn känner sig trygg i förskolan, att barnet lättare får tillträde i leken samt att det skapas en grupptillhörighet.

2. Syfte och problemformulering

Vårt syfte med denna undersökning är att vi vill få en tydligare bild av hur pedagoger arbetar för att varje barn ska känna en tillhörighet i gruppen. Genom att konkretisera vårt syfte vill vi tydliggöra detta i fyra frågeställningar:

Frågeställningar

- Hur ser pedagoger på begreppet norm?
- Hur arbetar pedagoger med att utveckla lika värden på förskolan?
- Hur arbetar pedagoger i förskolan för att skapa en trygg barngrupp?
- Hur arbetar pedagoger med att förhindra utanförskap?

3. Tidigare forskning

Ur tidigare forskning har vi valt att lyfta fram begreppen *grupper, identitet, normer, roller, tillhörighet, utanförskap* och *pedagogens förhållningssätt* eftersom vi anser att det är begrepp som berör varandra. Vi anser att dessa begrepp har en relation till varandra och att man inte kan tala om till exempel tillhörighet utan att redogöra för begreppet utanförskap. Vi anser även att grupper, identitet och roller är tre begrepp som omfattar varandras betydelse då samhället består av olika grupper och i varje grupp finns olika roller samt identiteter. Vi har valt att använda oss av tidigare forskningar och relevant litteratur som är aktuell för vår studie och genom att använda litteratur som har olika uppfattningar kring begreppen ger det oss möjlighet att utveckla en bredare kunskap och ett bredare synsätt för att vår forskning ska bli så aktuell och pålitlig som möjligt.

3.1 Grupper

Människan är en social varelse och genom olika gruppbildningar ges struktur i vår vardag, vi sluter oss samman i olika grupper för att tillgodose olika behov, intressen och värden (Svedberg, 2003:15). Grupper upphör, omstruktureras och nybildas hela tiden och behovet av att tillhöra en grupp finns kvar hos individen. Vi människor ingår i flera olika grupper under livets gång. En grupp definieras som ett antal personer som alla känner en samhörighet med varandra på något sätt och i den grupp som vi identifierar oss med strävar vi efter att upprätthålla positiva värderingar om oss själva (Dahlkwist, 2013:87). Enligt Säljö (2000:13) behöver barn ingå i en grupp, eftersom det ger en större möjlighet för utveckling i samspel med andra människor. Barn utvecklas både på grupp- och individnivå. Formella grupper handlar om och är skapade utifrån, ett bestämt syfte samt förklarar regler om gruppens syfte och vad medlemskapet innebär. Till skillnad från formella grupper så har informella grupper inget givet syfte. Dessa grupper har ofta bildats spontant och att stärka den sociala gemenskapen mellan dess medlemmar är dess viktigaste funktion (Olsson & Olsson, 2005:116).

Svedberg, (2003:17) beskriver formella grupper som att de oftast har ett bestämt syfte med uttalade rutiner, regler och ett ledarskap som är formellt. Informella grupper är något som skapas spontant utifrån gemensamma intressen och samhörighet och där sökandet efter varandra sker genom fri vilja. Konflikter uppstår i relationer och förskolan är en plats där det dagligen uppstår konflikter eftersom barnen ständigt befinner sig i olika grupper. I förskolan grupperas barnen på olika sätt, till exempel i stora, små samt åldersblandande grupper. De blir även indelade i pojk- flick -och temagrupper (den stora barngruppen delas in i mindre grupper). Pedagogerna är oftast huvudaktörerna i den stora gruppen, då man använder sig av att informera, berätta, ställa frågor och besvara frågor exempelvis runt ett aktuellt tema. En nackdel i en stor grupp kan bli att något barn kan känna sig osett och anonymt då det kan vara svårt att se individen. Samspelet i en stor grupp kan även bli otydligt och torftigt. Det sociala klimatet i en stor grupp kan även vara sämre eftersom det finns sociala relationer som flera barn inte kan hantera.

Att arbeta med mindre barngrupper är oftast positivt för alla barn, men även barn med särskilda behov kan lättare bli tillgodosedda. Små grupper, menar forskare, ger positiva resultat i barnets identitetsutveckling och det är även ett bra sätt för barnen att lära känna varandra och det skapar med tiden en trygg grupp om barnen själva får välja vilken grupp de ska tillhöra. Dahlkvist (2013:239) menar att om barnen själva får välja vilken grupp de ska tillhöra så väljer de oftast kompisar eller de barn som de tycker om. Han påpekar också vikten av att pedagoger aktivt bör styra gruppindelningen, då får barnen möjlighet att samarbeta med nya kamrater och där skapa kontakt med andra barn som de vanligtvis inte brukar prata med och den sociala kompetensen utvecklas genom att arbeta med olika människor. Knutsdotter Olofsson (2003:116-117) menar att pedagoger har lättare att stödja barnet i samspelet med andra barn när barngruppen är mindre. För att inget barn ska känna sig bortvalt eller utanför är pedagogens roll som styrande inom gruppindelningen avgörande eftersom dom-gruppens medlemmar ofta uppfattas som avvikande och är viktiga för att definiera vi- gruppen (Svedberg, 2003:16). Att bygga upp och skapa en trygg grupp är pedagogernas ansvar och det kan också vara bra att ibland dela upp gruppen i mindre grupper, så att pedagogerna kan styra gruppkonstellationerna för att på så sätt öka gruppgemenskapen. Säljö (2000:9-17) anser att gruppen är central för lärande och utveckling och att i samspel med andra skapar barn nya kunskaper.

En viktig faktor i det sociala samspelet som påverkar i många sammanhang är status och Cronlund (2004:65) menar att man kan ha en låg eller hög status i en grupp, något som har att göra med värderingar. De som avviker negativt i sitt beteende kan få en lägre status och lägre social acceptans på grund av sitt beteende. Imsen (2010:177) menar att toleransen är liten när det gäller socialt avvikande barn, till exempel barn som är utåtagerande (Imsen, 2010:177).

3.2 Identitet

“Identitet kan beskrivas som det jag uppfattar mig att vara och det som andra uppfattar mig att vara “ (Cronlund, 2004:21). Identiteten är både något subjektivt och objektivt, men utifrån sociala roller och ens egen identitet bildas en social identitet som är värdefull i ens relationer med andra människor. Under hela livet förändras och utvecklas identiteten (Cronlund, 2004:21) och genom en ständig process av självreflektion utifrån villkor och erfarenheter avgörs hur ens identitet skapas och omskapas (Assarsson, 2009:89). Våra sociala identiteter skapas i vår jämförelse med andra och kärnan i en människas identitet är att vara samma person trots att man befinner sig på olika platser samt att man uppträder på olika sätt. Identiteten kan förändras om man förlorar en del av sin tillhörighet och en del av dess bas försvinner (Dahlkvist, 2013:234).

En negativ utveckling gällande identiteten är om det blir en “vi -och ”dom” attityd vilket menas med att “dom- gruppen” löper större risk att hamna utanför normen medan motsatsen är “vi-gruppen” som tillhör normen (Nordenmark & Rosén, 2008:60-61). Alla människor har en identitet, men vi kan även förlora den, söka, klamra oss fast vid en identitet men även få en identitet. I vår komplicerade värld är det inte lätt att tryggt vara en och samma människa (Sanderoth, Werner & Båth, 2009:64–64). Ett av skolans ansvar är att barnets personlighet utvecklas. För att barnet ska kunna få möjlighet till att skaffa sig en positiv självbild och en trygg och säker identitet måste skolan finnas där och stötta och hjälpa (Imsen, 2010:544). Assarsson (2009:88) skriver även om vikten av främjandet av barnets utveckling och identitetsutveckling är ett av skolans uppdrag.

3.3 Normer

“Norm[...]det "normala" eller godtagna beteendet i t.ex. en social grupp; konvention, praxis. Ett normsystem anger det normala mönster som individers handlingar bör överensstämma med[...] De är i allmänhet intimt förbundna med sociala värden och de utgör medel för att förverkliga tillstånd som värderas högt av den samhällsgrupp som bejakar dem. De formella lagarna uttrycker en del av samhällets normsystem, andra finns nedlagda i traditioner, seder och bruk” (Nationalencyklopedin, 2014).

Hur vi ska vara men även hur vi bör bete oss i olika sammanhang är normers oskrivna regel. Normer och värderingar ser olika ut beroende på vad som anses vara normalt inom olika kulturer. Våra grundläggande uppfattningar är värderingar om vad som är bra eller dåligt, rätt och fel samt de normer och värderingar som vi styrs av (Dahlkwist 2013:112).

Normer har två funktioner, dels att fungera som något integrerande och socialt sammanhållande och dels ett effektivt redskap för ett styrande och kontrollerande av individen. De som inte vill anpassa sig till den rådande normen som har utvecklats har svårare att tillhöra en grupp än de individer som följer normen och underkastar sig den sociala kontrollen. Med hjälp av normer upprätthåller man den sociala ordningen och trygghet och säkerhet skapas när individen har internaliserats i gruppens normers gemensamma sociala sammanhang (Eek-Karlsson, 2012:21). Relationer beskrivs som en gemensam kulturell kunskap som inkluderar regler och sociala normer för hur man uppträder förväntat och korrekt i olika situationer (Wrethander, 2010:110–111). Svedberg (2003:41) refererar till Lewin (1951) som menar att det är slöseri med kraft och tid att påverka människor individuellt i en grupp, om man vill påverka gruppens medlemmar bör man förändra gruppens normer och värden.

Begreppet norm(er) är enligt Hellman (2013:31) ett begrepp som förekommer i samtal mellan pedagoger på förskolorna. Förståelse av världen och vardaglig kunskap skapar normer och hör samman med kontinuerligt skapande och makt av över- och underordning. Karlsson (2014:30) skriver att barnet hamnar i olika slags aktiviteter och gruppkonstellationer som både är lärarledda och barninitierade och de olika gruppkonstellationerna och aktiviteterna innehåller föreställningar om normer och värden. Detta resulterar i att värdegemenskaper utvecklas mellan och inom de gruppkonstellationer som uppkommer i förskolan, vilket betyder att barnet växlar mellan olika värdegemenskaper som bidrar till skapa sociala mönster, normer och värden.

3.4 Roller

Varje individ söker efter en roll och en identitet i det sociala samspelet (Granström, 2010:49). Alla grupper består av och har någon form av rollstruktur, någon kommer att vara den blyga, någon ledare och någon annan den roliga. Den roll man har i en grupp har man dock inte med sig i alla grupper, i en grupp kan man vara mer pratglad med vissa personer och mer tyst med andra. En social roll är ett antal beteenden som förväntas av individer i olika sociala sammanhang. En del sociala roller anses vara mer snäva och en del vida till sin innebörd, exempelvis hur gäster ska bete sig på ett bröllop samt en begravning, likaså de förväntningar som finns på lärarens yrkesroll, alla lärare möts av färdigskrivna förväntningar kring lärarrollen samt deras beteende (Cronlund, 2004:64).

Svedberg (2003:157) skriver också om formella roller som exempelvis är lärare och elev där det handlar om uppsättningar av definierade roller. Informella roller byggs upp av gruppens förväntningar och normer men även från individen själv. Även Olsson och Olsson (2005:118) menar att människor fungerar olika i olika grupper, man kan uppfattas som den tysta och tillbakadragna i en situation, medan man i en annan upplevs som aktiv och pratglad, beteendena hänger ihop med den roll vi får i gruppen.

3.5 Tillhörighet

Vår identitet påverkas genom tillhörighet och vi människor har ett behov av att tillhöra en gemenskap. Sanderoth, Werner & Båth (2009:62–63) menar att olika former av värderingar tilldelar olika tillhörigheter. Det kan både vara lockande och skrämmande att tillhöra en grupp (Svedberg, 2003:157) och för att kunna utveckla och känna tillhörighet är gemenskap och samvaro avgörande (Torpsten, 2012:89). Genom en känsla av tillhörighet och trygghet kan barnets identitet stärkas om det ges rum för delaktighet och ansvar i gruppen, samt få möjlighet att påverka sin omgivning (Sanderoth, Werner & Båth, 2009:75).

Jonsdottir (2007:148) menar att pedagogens uppfattningar om barnet och barnets sociala tillhörighet har ett samband med hur barnet får tillträde till leken eller lättare kan bilda kamratrelationer. Alla barn ska få känna att skolan är en trygg plats och ingen ska bli trakasserad, kränkt eller åsidosatt på grund av tillhörighet till en viss grupp utan mångfalden bör bejakas och lyftas som en styrka (Eek- Karlsson & Elmeroth, 2012:133).

Thornberg (2011:134) förklarar att ett socialt vakuum inte kan utveckla barnets självkänsla och identiteten, utan att grupptillhörighet är en viktig källa för barnets självkänsla och den egna identiteten, både i abstrakta grupper samt i konkreta grupper.

3.6 Utanförskap

“När man frågar elever om varför vissa barn mobbas, svarar de ofta att det beror på att sådana barn uppträder avvikande eller ser annorlunda ut” (Granström, 2010:48).

Förskolan är en viktig arena för vänskapsrelationer och enligt en studie av Marie Bliding framgår det att “relationsarbete” är en av de mest centrala aktiviteterna i skolan som innefattar koder, regler och normer i samspelet mellan barnen (Hägglund, 2010:102). I förskolan måste barn kunna följa spelregler men även kunna transformeras. I detta sammanhang menar begreppet transformering att man kan låtsas leka en sak som är något annat i verkligheten, till exempel att en flicka leker att hon är pappa. I verkligheten går detta inte, men i leken är det fullt möjligt. För att kunna komma in i leken är det viktigt att barnen förstår de spelregler och signaler som finns och kan transformeras samt att de kan använda fantasin. Dock finns det barn som inte förstår olika signaler i leken och inte heller själva kan skilja på verklighet och lek. Om ett barn inte vill vara med i låtsasleken för att barnet inte förstår att det är på låtsas så råder inte samförstånd mellan barnen. Om barn inte förstår leksignaler eller lekregler löper de risk att hamna utanför eller att leken avbryts (Knutsdotter Olofsson, 2003:11).

Enligt Jonsdottir (2007:149–158) visar det sig att de flesta barn känner samhörighet och tillhörighet i gruppen, men trots det så upplever vart nionde barn i förskolan att det utanför. Hon menar också att barn som kommer utanför förlorar sin trygghet i relation till sina färdigheter och egenskaper och det kan leda till att barn som kommit utanför, utvecklar en negativ självrelation som i sin tur leder till dåligt självförtroende. ”Några är livligt oroliga, andra är stillsamma mer passiva. De står utanför leken. De ser på. De märks inte så mycket. De smälter in i väggen. Vad har de gjort hela dan? Ingen vet. Ingen har sett” (Knutsdotter Olofsson, 2003:111).

3.7 Pedagogens förhållningssätt

Inom förskolan ska pedagoger ha en genomtänkt barnsyn och pedagogisk grundsyn som ett stabilt underlag för sitt arbete (Dahlkwist, 2013:19). Läraren har en institutionell makt över sina elever i skolans värld som tar sig uttryck i bedömningar, organisering av undervisningen och att skapa strukturer i verksamheten och ett medvetet och genomtänkt förhållningssätt är en framgångsfaktor (Eek-Karlsson, 2012:19). Leksaker och kompisar är inte det enda som barnet behöver för samspel med andra, de behöver vuxna i sin närhet. För att barnet ska hantera lekens verktyg och kunna samspela med andra behöver de känna trygghet (Knutsdotter Olofsson, 2003:111):

I lärarens arbete ingår bland annat att instruera och handleda grupper, att skapa en miljö för lärande och leda aktiviteterna i klassrummet, att verka för att demokratiska värden och normer gestaltas, förmedlas och efterlevs i skolverksamheten, att hantera konflikter mellan elever, att fostra och att aktivt motverka kränkningar och mobbning (Thornberg, 2011:75).

Som vi nämnt innan så har pedagogerna en viktig roll, de ska se till att varje barn känner sig tryggt i förskolan och förskolan har en läroplan som ska följas för att planera och skapa en rolig och lustfylld vistelse för varje barn i verksamheten.

4. Teoretisk anknytning

Vi kommer här att använda oss av det normkritiska och sociokulturella perspektivet för att kunna problematisera vår problemformulering samt knyta an till tidigare forskningen.

4.1 Normkritiskt perspektiv

Ett normkritiskt perspektiv innebär att vi ifrågasätter samt tydliggör normer som ger möjlighet att påverka individers makt på olika nivåer. Att tillhöra en norm innebär fördelar då det som anses vanligt inte ifrågasätts, det synliggörs först när man bryter mot normen. Oavsett kön, ålder, etnisk tillhörighet, sexuell läggning eller religion har alla människor ett likavärde. Skolan är en plats där unga individer möts och där identiteter och förmågor utvecklas för att man ska kunna leva tillsammans med andra. Diskriminering är ett resultat av föreställningar om vad som betraktas som normalt och utgångspunkten för det normkritiska perspektivet är att skapa ett fungerande arbete mot diskriminering då alla barn ska kunna känna tillhörighet samt trygghet i ett sammanhang där alla ska behandlas lika (Eek-Karlsson & Elmeroth 2012: 121). Utanförskap och diskriminering är konsekvenser av att det finns normer. Enligt Lindholm (2008:08:27) innebär ett normkritiskt perspektiv att man fokuserar på fördelar istället för på avvikelser till normen. Normer skiljer människor åt och gör att vissa känner sig utanför och därför är det viktigt som pedagog att ha ett normkritiskt perspektiv. Att ha ett sådant perspektiv innebär att man ifrågasätter, synliggör och försöker ändra de normer som gör att en del människor känner sig utanför (Dahlkwist, 2013:112).

Normer är resultatet av idén om normalitet och avvikelse som skapar hierarkier där vissa tar sig rätten att behandla och betrakta andra individer som avvikande. Ferm (2011:10:04) menar att det är genom normerna som man kommer åt kränkningar. Det kan vara klokt att fundera över vilka normer du som enskild individ har, men också vilka normer du ingår i i olika sammanhang. Ibland kanske inte det sättet du alltid har löst en konflikt på är det bästa. Vi bör alltså fundera över varför vi har vissa åsikter och varför vi agerar på ett visst sätt i olika sammanhang. Det är normerna som ska problematiseras i ett normkritiskt perspektiv och inte de som avviker från normen, det är inte att skapa likheter som är målet: ”Skolan är samhällets viktigaste arena för fostran till demokrati. Skolan speglar samhällets kulturella och sociala sammansättning, men också den segregation som har blivit allt mer synligt i samhället” (Eek-Karlsson & Elmeroth, 2012:132). Hellman (2013:146) menar att ett av pedagogens ansvar är att vidga normaliteten och inte enbart inkludera alla barn i en social gemenskap utan att även vidga ramarna för olika handlingar som kan skapa en förståelse för alla individer i förskolan.

Ömsesidig respekt

Att kritiskt granska den egna verksamheten och de olika strukturer som skapar positioner innebär att ha ett normkritiskt perspektiv. Det är viktigt att få syn på olika grupper som uppstår i skärningspunkten mellan norm och avvikelse. Detta innebär att skolans värld bör vara en trygg, kulturell och social mötesplats där man möter varandra även i olikheter. Alla är vi avvikare och olika varandra (Eek- Karlsson & Elmeroth, 2012:126) och det kan uppstå dilemman eftersom att likabehandling inte ger lika värde då det krävs genomtänkta lösningar. Det blir svårare att utveckla handlingsplaner eftersom det finns normer och sanningar som är för givettagna och styr vårt sätt att tänka. Oftast blir en speciell pedagogik lösningen som tar sig i uttryck genom särskilda lokaler, särskilda grupper samt särskilda lärare och oftast är det de barn som inte ingår i normen som exkluderats (Eek- Karlsson & Elmeroth, 2012:128).

I skoldebatten talar man om acceptans, tolerans och solidaritet i relation till avvikare. När man resonerar om dessa tre begrepp talar man samtidigt om att människor inte har ett lika värde. De som anses vara normalt får behålla sina förmåner och fortsätta vara en grupp som diskrimineras, därför krävs det att man skaffar sig en djupare förståelse kring alla människors lika värde för att kunna använda sig av begreppet ömsesidig respekt (Eek- Karlsson & Elmeroth, 2012:129–130). Karlsson (2014:79) menar att gruppens gemenskap är betydelsefull för att barnet ska kunna visa respekt.

4.2 Det sociokulturella perspektivet

I samspel tar vi människor till oss ett sätt att tala, tänka och utföra handlingar på som vi blir delaktiga i. Lev Vygotskij (1896- 1934) står för den sociokulturella teorin och denna teori handlar dels om barns kognitiva utveckling men är också en teori om kultur och samhälle som tar "sin boning i individen" (Imsen, 2010:50). Barnet föds in i ett sammanhang där kultur och språk är en viktig roll för lärandet. Pia Williams (2006:40) refererar till Vygotskij (1978-1982) som också menar att den viktigaste drivkraften i barns utveckling är samspelet. Författaren utgår från att utveckling och lärande står i relation till varandra från den dag barnet föds och enligt Williams (2006:41) som fortsätter att referera till Vygotskij, så är kamratsamverkan något positivt och hans huvudtes är att barn lär bättre och mer tillsammans med andra som kan mer än de själva.

En annan teoretiker som problematiserar det sociokulturella perspektivet är Jean Piaget (1896-1980). Deras teorier liknar varandra på så sätt att samspelet mellan det sociala och individuella är centralt. Dock fokuserar Piaget på sociokognitiva konflikter medan Vygotskijs fokus ligger på "ett införlivande av intellektuella processer, som bekräftelse, spontan framställning och kritik, vilka alla utvecklas i kommunikationen mellan barn" (Williams, 2006:45).

Inom det sociokulturella perspektivet så menar man att en individ aldrig bara är en individ, utan att man är en individ i grupper och sociala sammanhang. Det är först tillsammans med andra som vi människor blir människor, trots att vi delar ett socialt sammanhang så har vi egna erfarenheter som vi bär på och det medför att vi agerar på olika sätt utifrån de erfarenheterna och kunskaperna. Dock måste man kunna se den enskilda individen också, människor fungerar inte på samma sätt och vi alla är genuint olika. För att kunna förstå hur vi fungerar i en grupp måste vi förstå hur vi fungerar individuellt. Vi människor är unika individer och inte bara av en grupp, vilket medför att vi inte fungerar på samma sätt i olika situationer och därför kan perspektivet verka motsägelsefullt (Aroseus, 2014:04:13).

Sammanfattning av perspektiven

Det som anses vanligt och inte ifrågasätts är alltså det som anses vara normer. Normer och värderingar ser olika ut i olika kulturer och skolan är den plats där alla barn bör känna sig trygga och där alla ska behandlas lika och där allas olikheter skall ses som en tillgång i gruppen. För oss som pedagoger är det viktigt att ha ett normkritiskt perspektiv eftersom det innebär att man tydliggör och ifrågasätter normer och där ska vi lyfta fram alla barns olikheter och att vi är olika bör ses som något positivt. Dock är det normer som skapar olikheter mellan individer och det är också normer som kan medföra kränkningar, därför är det viktigt att vara medveten som pedagog vilka normer och värderingar vårt samhälle har för att kunna ifrågasätta och förändra dem så att inget barn känner sig utanför.

Att ha ett sociokulturellt perspektiv innebär som vi tidigare nämnt att man ser samspel som något positivt i lärandet. Kamratskap är en viktig drivkraft i lärandet och genom att lära tillsammans med någon som är mer kunnig blir också lärandet bättre och betydelsefullt. Därför är gruppen en stor tillgång för barns lärande och pedagoger bör ta till vara på barngruppen för lärandets skull. Språk och kultur är en viktig drivkraft i barns lärande där kulturens roll tar sig i uttryck i barnens språk som är ett redskap för medvetande och tänkande.

5. Metod

Här kommer vi att redogöra vårt tillvägagångssätt och de metoder vi valt att använda oss av i vår undersökning, samt hur vi gick tillväga med datainsamlingen. De undersökningsmetoder som vi använt oss av i vårt tidigare projektarbete var både enkätundersökning, intervjuundersökning och observationer. Genom att använda flera metoder kan man många gånger tränga djupare in i problemet och se det från fler sidor. Metoden är ett sätt att få svar på de frågor man har och att utnyttja sin kreativitet och testa på olika metoder (Stukát, 2005:37–38). Syftet var att samla in en så bred datainsamling för att få ett större analysmaterial. Vi stötte på både för och nackdelar med dessa metoder och därför har vi nu gjort ytterligare ett urval för vårt aktuella examensarbete. I detta arbete har vi valt att använda oss av samtalsintervjuer och observationer. Anledningen till att vi valde bort enkätundersökning som metod var att vi upplevde att det tog lång tid att få frågorna besvarade på grund av tidsbrist hos svarspersonerna. Vi ansåg att svaren blev korta och abstrakta på samma gång som vi sökt efter djupare svar på pedagogernas tankar om verksamheten.

Denna undersökning är baserad på samtalsintervjuer och observationer och våra intervjuer är så kallade ostrukturerade intervjuer. I ostrukturerade intervjuer är intervjupersonen medveten om det aktuella ämnesområdet men ställer frågorna utifrån den ordningen som situationen inbjuder till. Det sker ofta att man utgår från ett antal huvudfrågor där svaren följs upp utifrån ett individualiserat sätt att formulera frågorna som intervjuaren anser är lättast att förstå för den som blir intervjuad, samt att ställa ut följdfrågor "Kan du berätta mer?" eller "Vad menar du med det?". För att få en så djup och bred information som möjligt är denna intervjumetod användbar då samspelet gynnas (Stukát 2005:38–39). Även Esaiasson, Gilljam, Oscarsson och Wängnerud (2007:251) menar att intervjuer ger goda möjligheter till att registrera och följa upp frågor. Inom utbildningsvetenskap är intervju ett av de vanligaste och viktigaste arbetsredskapen och då menar man forskningsintervju som har stora krav på sig då man som forskare måste kunna motivera relevansen till de frågor man har ställt i sin studie, man måste också kunna förklara hur man gått tillväga och visa att de tolkningar man gjort är giltiga och hållbara. Man kan utföra forskningsintervjuer på olika sätt beroende på det spelrum som finns mellan intervjuaren och respondenten. Möjligheten för att kunna samla in så nytt och spännande material som möjligt hänger på hur stort spelrum du som intervjuare ger respondenten - ju större spelrum som finns under intervjun desto mer information, dock ökar svårigheterna med att tolka resultatet och jämförbarheten mellan de svar man samlat in minskar när spelrummet är stort. Stukát (2005:37) menar att en kombination av dessa två angreppssätt kan vara det bästa.

5.1 Urval

Vi har ett slumpmässigt urval i vår metod och det innebär att vi har styrt vårt analysmaterial till en större och mer väsentlig population. Vi har medvetet valt att intervjua sex förskolepedagoger, men vi är väl medvetna om att resultatet inte går att generalisera och då inte heller kan dra några slutsatser. Vi hade ett antal intervjufrågor som vi antog att förskolepedagoger kunde svara bäst på så var definieringen av populationen enkel (Esaiasson m.fl., 2007:195–218). Johansson och Svedner (2006:104) menar att man antingen väljer att utnyttja sina kontakter eller slumpmässigt väljer sina informanter för att göra sin undersökning. Vår frågeställning och syfte har varit en utgångspunkt för att formulera våra intervjufrågor.

5.2 Intervju

Esaiasson m.fl., (2007:29) menar att en forskning alltid börjar med att man söker svaret på en fråga eller lösningen på ett problem. Den kvalitativa forskningsintervjun beskrivs som att ett av forskarens mål är att förstå och uppleva intervjupersonernas värld (Esaiasson m.fl., 2007:286).

Enligt Johansson och Svedner (2006:41) är den vanligaste metoden vid lärarexamensarbeten kvalitativ intervju eftersom att detta tillvägagångssätt ger lärorika och intressanta resultat om pedagogens syn på elever, värderingar, förhållningssätt och planering. Vi kommer att använda oss av kvalitativa samtalsintervjuer där vi vill kartlägga och förstå pedagogers uppfattningar om vårt område och därefter utveckla olika begrepp. Johansson och Svedner (2006:41) refererar till Johansson (2006) som menar att den kvalitativa metoden används ofta av blivande lärare i förskolan, för att de förlitar sig på intervju som metod. Vi valde att använda oss av en respondentundersökning där svarspersonernas åsikter och egna tankar var i fokus (Esaiasson m.fl., 2007:258).

Samtalsintervjuerna ägde rum på våra tidigare verksamhetsförlagda utbildningsområden där vi medvetet intervjuade pedagoger från andra avdelningar. Valet att intervjua främlingar kan ge ett bättre resultat då man ofta inte tar svaren för givet som vanligtvis kan ske i en intervju med någon man känner (Esaiasson m.fl., 2007:292). Intervjun bestod av 11 frågor som handlar om normer och grupptillhörighet där vi intervjuade sex förskolepedagoger. Efter intervjuerna sammanställde och analyserade vi resultaten. Under samtalsintervjuerna upplevde vi att det blev ett mer naturligt samtal eftersom vi även ställde följdfrågor och pedagogerna påpekade även att samtalsintervjuer var en bättre metod än en enkätundersökning eftersom det ger mer utrymme för samtal samt möjlighet till ett bredare och djupare svar.

Vi valde att spela in intervjuerna för att minska risken för att missa något viktigt under intervjun (Stukát, 2005:40) samt för att kunna transkribera hela intervjun efteråt. Transkriberingen av intervjuerna tog lång tid och till en början valde vi att skriva ner hela intervjun, ord för ord, men märkte efter ett tag att det tog alldeles för lång tid, så vi beslöt oss för att skriva ut det vi ansåg vara det mest relevanta för vår undersökning (Stukát, 2005:40). När vi hade gjort transkriberingarna av intervjuerna sammanställde vi dem eftersom vi upplevde att svaren från svarspersonerna var likvärdiga.

5.3 Observation

Det är mycket man ska tänka på och ta ställning till för att veta vilken metod som är mest relevant för det området man ska studera. Vi har därför valt att komplettera med observation som metod till våra intervjuer. Anledningen till detta är att få en djupare och eventuellt bredare kunskap om hur pedagoger arbetar med att skapa grupptillhörighet och motverka utanförskap. För att ta reda på vad/hur pedagoger gör är observation en lämplig metod att använda sig av, då man inte bara får reda på vad svarspersonerna säger att de gör utan vad de faktiskt gör. Observation som metod har betraktats som svår i förhållande till intervju eller enkät, men i själva verket kan denna metod vara den mest givande (Johansson & Svedner, 2006:54). När man vill studera processer eller strukturer som betraktas som svårt, kan observationer vara ett lämpligt tillvägagångssätt, menar Esaiasson (2012:304) då man kan studera både icke-verbala och verbala beteenden genom att lyssna, titta och registrera. Som undersökningsmetod har observationer en stor fördel genom att "man får kunskap som är direkt hämtad från sitt sammanhang" (Stukát, 2005:49), dock är observationer tidskrävande, vilket kan ses som en nackdel som vi nämnt i samband med metoddelen.

Vi gjorde två observationer var men bestämde oss för att använda och redovisa en, för att den är representativ innehöll såpass mycket som rör våra frågor i frågeställningen. Observationen är egentligen en händelse som pågick under en längre period som har kunnat sammanfatta flera observationer. Det är alltså inte enbart något vi sett under en dag, utan något som fortlöpt under flera veckor. En av oss hade uppmärksammat hur ett barn blev behandlat av både barn och personal började därför att föra ner anteckningar över vad som pågick under dagarna på förskolan. Det materialet har vi nu haft användning av i detta arbete.

Deltagandeobservation består i att man under en längre tid är med och deltar i situationen eller det som ska observeras. En stor fördel med deltagarobservation är att man får "inifrånkunskap", alltså kännedom om utsagd kunskap och socialt samspel om sådant som kan tas för givet, som till exempel värderingar och erfarenheter som kommer fram i konkreta situationer, men som inte lika lätt kan dyka upp under en intervju. En nackdel och risk med metoden är att den deltagande observatören kan påverka och förändra de observerades beteenden. Något annat som kan påverka är att observatören lätt kan bli känslomässigt involverad i situationen och det kan bli svårt att hålla en objektiv beskrivning (Stukát, 2005:51).

5.4 Studiens tillförlitlighet

I detta avsnitt kommer vi att diskutera tillförlitligheten samt de brister som kan finnas i det material vi samlat in.

Det finns tre begrepp som Stukát (2005:125) och Johansson och Svedner (2006:108) menar är svåra men viktiga för att visa att man som forskare är medveten om de brister som finns i undersökningen, reliabilitet, validitet samt generaliseringsbarhet. Som vi nämnt i avsnittet innan så är vi medvetna om de brister som finns i vår studie, men vi vill här tydliggöra dem i relation till dessa begrepp.

För att kunna besvara vårt syfte och frågeställning anser vi att intervju och observation var bra metoder eftersom pedagoger, som arbetar nära barnet kunde ge svar på de givna frågor vi ställt och att vi också gjorde observationer som gav oss en tydlig bild över hur pedagogerna faktiskt gick tillväga i praktiken. *Reliabiliteten* i vår studie menar vi alltså är ganska hög, men på grund av att vi är relativt ovana i rollen som intervjuare kan det ha påverkat kvaliteten på intervjuerna, likaså med observationerna. Vi gjorde heller inte någon "test- retest- metod" och

det innebär att man upprepar mätningen, för att kontrollera reliabiliteten (Stukát, 2005:126). Under transkriberingen valde vi medvetet att endast skriva ut det vi ansåg var relevant till vår studie. Även om vi valt ut de bitar i intervjuerna som vi ansåg vara mest relevanta, så kan vi ha missat någon/några delar i intervjuerna som kan ha gett oss mer material att diskutera i diskussionen.

Det vi observerade under observationerna skrevs ner på papper under själva stunden och risken finns att vi kan ha missat/ glömt något väsentligt till vår studie. Ännu en risk med vår observation som vi nämnt tidigare, är att det är en så kallad deltagande observation och det kan medföra att man blir känslomässigt involverad (Stukát, 2005:51).

Vi valde medvetet att intervjua och observera förskolepedagoger eftersom det är de personerna som arbetar närmast och tillsammans med barnen och därför bör kunna besvara våra frågor om grupptillhörighet, normer och utanförskap. Vi hade ett antal huvudfrågor i intervjuerna där svaren kunde följas upp på ett individualiserat sätt, vi formulerade alltså om frågorna så att respondenten lättare kunde förstå dessa. Detta tror vi kan både vara till fördel men även till nackdel, eftersom vi anpassade frågorna till respondenten. Risken finns att vi individualiserade frågorna "för mycket" på grund av att vi kände dem vi intervjuade, något som kan vara en nackdel i intervjuer. Johansson och Svedner (2006:108) menar att man ska vara mycket försiktig i uttalandet när man sedan generaliserar svaren från intervjuer. Därför menar vi att det insamlade materialet från intervjuerna kan ha påverkats av hur vi ställde frågorna och när vi *generaliserade* svaren för att sammanställa dem. Vi hade ett relativt stort spelrum mellan oss intervjuare och respondenterna, vilket kan vara till fördel då respondenterna har större möjlighet att besvara frågorna och göra sig förstådda. Dock kan det vara en nackdel då vi skulle samla in allt material och generalisera, eftersom intervjuaren kan vara mer "luddiga" och svårare att tyda om man har för stort spelutrymme i intervjuer. Observationen som vi valde att använda oss av illustrerade pedagogers arbets sätt i ett utanförskap som skedde i verksamheten. Utanförskap är motsatsen till tillhörighet och därför blev den relevant eftersom vi ville ta reda på hur pedagogers förhållningssätt kan se ut.

Observationen består av händelser som pågått under en längre tid och är sammanfattad till en observation. Med detta vill vi poängtera att fördelarna med denna observation är att den egentligen är flera observationer samt att det är ett beteende som fortlöpt under lång tid och samtidigt är fokus enbart på Lucas, de andra barnen i gruppen och pedagogerna. Hade vi observerat hur Lucas hade det i sin hemmiljö tillsammans med föräldrar och eventuella syskon eller andra ställen än förskolan hade man möjligen fått en annan bild av Lucas beteende i förhållande till andra. Vi hade också kunnat använda oss av andra observationer för att göra studien ännu mer trovärdig. Nu redovisar vi observationer som en av oss gjort och det kan möjligen minska trovärdigheten en aning, men vi anser trots allt att vår studie är välplanerad och strukturerad med väl igenomarbetade intervjuer och observationer som stöd för vårt arbete.

Slutligen kan vi diskutera om vårt resultat gav oss en sann bild av det som vi har undersökt, det vill säga validiteten (Stukát, 2005:126). Detta begrepp är mer komplext och svårare att förklara eftersom man ofta kan uppfatta begrepp på olika sätt, alla uppfattar inte samma begrepp likadant (Johansson och Svedner, 2006:108). Vi vill därför förklara hur vi uppfattat begreppet validitet.

Vi uppfattat att med begreppet menas att man kan göra mätningen helt korrekt. Alltså att reliabiliteten är hög men validiteten kan trots det vara mycket låg eller till och med obefintlig. Alltså, har vi gjort observationerna och intervjuerna med rätt personer och har vi ställt de frågor som ger svar till vår frågeställning och syfte. Vi anser att vi valt rätt personer att

intervjua och observera eftersom de är de som arbetar med barnen och som ska arbeta med normer och grupptillhörighet samt att det är pedagogernas förhållningssätt vi vill komma åt. Men för att göra studien ännu mer trovärdig kanske vi skulle ha intervjuat och observerat fler personer och på fler ställen. Detta har vi inte haft möjlighet till på grund av tidsbrist, då vi hellre vill fokusera på färre intervjuer och observationer och kunna analysera det material det gav, än att göra fler och inte hinna med att analysera materialet (Stukát, 2005:126–127).

5.5 Forskningsetik

Innan vi påbörjade vår studie informerade vi de personer som vi ville skulle delta i intervjuundersökningen, studiens syfte samt att deltagandet var frivilligt. Vi berättade även om hur vår undersökning skulle struktureras, så att respondenterna fick en uppfattning om vår studie. Stukát (2005:130) skriver att man ska upplysa respondenterna i studien om syftet med arbetet och att man kan avsluta sin medverkan när som helst. Johansson och Svedner (2006) nämner även att deltagarna ska informeras om möjligheten till att avbryta sitt deltagande utan negativa följder. Vi informerade även om att medverkarnas deltagande var anonymt så att pedagogerna kunde känna sig mer trygga i att besvara intervjuundersökningens frågor. Stukát (2005:131) menar att anonymitet är något som forskaren ska ta hänsyn till och informera respondenterna om. *Med anledning av sekretesslagen kommer vi att använda oss av fingerade namn i texten.*

6. Resultat

Vi började med att skicka ut våra intervjufrågor till några "testpersoner" som fick besvara våra frågor samt ge respons på frågornas upplägg. Syftet var att vi ville vara så förberedda som möjligt och att frågorna skulle vara så tydliga som möjligt. Vi valde även att intervju någon utomstående för att öka vår erfarenhet i rollen som intervjuare. Här kommer vi att redogöra för svar som vi har fått från de sex intervjuundersökningarna och de observationer vi gjort på de tre förskolor i Göteborgs kommun. Vi har även valt att använda oss av en observation som berör utanförskap. Genom tidigare erfarenheter av olika undersökningsmetoder beslutade vi oss för att använda oss av intervjuer och observation som metod för att få fram en användbar datainsamling. I resultatdelen visar vi inte någon hel intervju, utan har sammanfattat svarens likheter och olikheter. Vi har sammanfattat samtalsintervjuerna och valt att presentera dess resultat i en sammanhängande text. Observationerna skrev vi ner på papper, det vi såg och hörde och direkt därefter gjorde vi renskrivningar och fyllde i anteckningarna med det som man inte hann få ner på pappret medans det var färskt i minnet.

6.1 Intervjuerna

Vi valde att göra våra intervjuundersökningar på våra tidigare verksamhetsförlagda utbildningsområden där vi intervjuade pedagoger från andra avdelningar i verksamheten. Vid sammanställningen av intervjuerna kunde vi se ett samband och likartade svar på frågorna vi ställt, men även en del oväntade svar framkom. När man intervjuar är den stora svårigheten att uppnå att svarspersonerna ger uttömmande svar samt att svaren verkligen avspeglar deras erfarenheter och inställningar rättvist (Johansson & Svedner, 2006:44).

De svar vi fick på fråga 1; "Vad är normer?", var att de flesta pedagogerna ansåg att normer är det som är mest vanligt och normalt inom en viss grupp. Andra menade på att en norm är en egenskap, oskrivna regler och uppfattningar. Pedagogerna resonerade om olika typer av normer, såsom könsöverskridande, sociala, personliga, individuella och genusrelaterade normer. Samtliga pedagogerna ansåg att det både finns positiva och negativa normer och berättade om att de arbetar medvetet med värdegrunden för att belysa hur man ska vara mot varandra. Ett demokratiskt arbetssätt var även någonting som var centralt i arbetet med barngruppen. Dock var det en pedagog som inte riktigt kunde svara på vad normer var. Hon menade att det var en svår fråga och hon kunde inte riktigt sätta ord på vad det var. Denna pedagog menade samtidigt att det finns positiva och negativa normer, men vad det exakt är, kunde hon inte svara på. Några pedagoger ansåg att genus kan vara en negativ norm, då man skapar normer efter kön. De pedagogerna menade att när man ska planera olika lekar, aktiviteter samt presenterar olika leksaker bör syftet vara att man ska försöka utgå från barnet som en egen individ och inte efter kön. Samtliga pedagoger nämnde att de arbetar med värdegrunden tillsammans med barngruppen för att stärka positiva normer om hur man ska bete sig mot varandra. En metod är att man arbetar med olika teman för att varje barn ska känna en tillhörighet i gruppen. En pedagog ansåg att det är viktigt att använda samlingen för att främja och utveckla gruppstillhörighet hos barnen. Samlingen är en aktivitet som många förskolor använder sig av och att variera samlingens innehåll utifrån barngruppen och dess behov är samlingens egentliga syfte, menar pedagogen. En annan pedagog betonade vikten att vara lyhörd för vad som händer och sägs under dagen för att kunna motverka eventuellt utanförskap. Andra pedagoger menar att det goda mötet är viktigt, att bemöta alla på ett positivt och respektfullt sätt.

Ett tillvägagångssätt är att arbeta med ett temaarbete för att stärka tillhörigheten i gruppen men även barnets egen identitet. En pedagog berättade om ett temaarbete "Vännerna i temaskogen" som sträckte sig över en hel termin. Temat handlade om att barnen skulle upptäcka skogen under hösten, vad det finns för djur och vad de äter samt vad som händer med löven. Pedagogen berättade att de även gick till skogen för att barnen skulle få en annan "lekplats" än gården på förskolan. Tanken var att barnen skulle få möjlighet att leka nya lekar och se om tillhörigheten i gruppen stärktes genom att äga rum någon annanstans. Pedagogen berättade att barnens lekar blev mer fantasifulla och att barnens "lekregler" suddades ut, då fler barn fick lov att vara med i de olika lekarna. Enligt pedagogen upptäckte barnen nya lekkamrater. Pedagogen berättade att arbetet med olika teman är oerhört uppskattat av barnen då man kan utgå ifrån deras intresse och ändå arbeta med att stärka till exempel gruppstillhörigheten utan att man måste belysa det för barnen.

Vissa av pedagogerna pratade om att de burkar göra rollspel för barnen för att konkretisera händelser och att visa att alla är olika. I barngrupper med yngre barn är "jag:et" stort och då är det viktigt att jobba med gruppen som helhet. Pedagogerna vill att barnen ska känna att de ingår i en grupp och arbetar med gruppens normer och styrkor. Pedagogerna var överens om att man hela tiden måste arbeta medvetet med hela gruppen. Barngrupperna i förskolor idag är så stora och det är viktigt att alla känner trygghet i gruppen. Därför är det bra att både dela upp barnen i olika smågrupper men också att arbeta med hela barngruppen. Vissa pedagoger poängterade även att man måste jobba med smågrupper för att de ska få den trygghet de behöver.

De flesta pedagogerna menade att det finns olika grupper i den stora barngruppen. Barnen har olika roller i de olika grupperna beroende på vilka barn som är på plats. Får barnen bestämma så blir det ofta liknade gruppbildningar och barnen har också olika roller i gruppen beroende

på vilka barn som är på plats. En del pedagoger påpekade att det uppstår konflikter när barn inte får vara med. De pedagoger som arbetade med de yngre barnen i förskolan menade att grupper i gruppen inte förekommer på samma sätt med yngre barn, då de oftast nöjer sig med att leka bredvid varandra.

Pedagogerna kan dela upp barnen efter ålder och var de befinner sig i sin utveckling. För att alla barnen ska känna en tillhörighet i gruppen menar pedagogerna att det är viktigt att utgå ifrån värdegrunden, men också att använda sig av rollspel för att konkretisera olika situationer som kan dyka upp. De menar också att det är viktigt med storsamlingar och att lyfta fram barnens positiva sidor och belysa varje barn.

Alla pedagogerna var överens om att det inte är nödvändigt att alla leker med alla, men att man ska kunna samarbeta med alla är viktigt. Något annat som pedagogerna också påpekade var att barnen måste kunna lära sig att vara i en grupp och inte alltid vara med "bästa kompis". En pedagog tyckte att man ska förbereda barnet på att samarbeta tillsammans med olika människor för att möta olikheter samt likheter men ändå kunna mötas och respektera varandra.

En pedagog berättade att det fanns ett barn i deras nuvarande barngrupp som de upplever inte känner någon tillhörighet i gruppen. Detta barns fokus under dagen på förskolan är att hitta en kompis att leka med men som aldrig själv blir vald av några andra barn. Andra pedagoger menar att det kan finnas barn som känner sig utanför efter att en konflikt uppstått. För att alla barn ska känna att de är en tillgång i gruppen belyser pedagogerna vikten av att använda barnens namn i olika situationer för att de ska känna sig sedda. Pedagogerna menar även att de fokuserar enbart på barnets styrkor som enskild individ men även i gruppen där det handlar om att lyfta fram det positiva hos varje barn. En pedagog sa att det är viktigt hur pedagoger pratar med andra vuxna inför barnen och att man som pedagog inte pratar negativt med ett barn framför den övriga barngruppen. Det är viktigt att lägga ner mycket tid på det sociala arbetet i förskolan, för att det ska bli en trygg grupp där alla barn känner en tillhörighet. Om inte det fungerar så fungerar ingenting, sa en av pedagogerna, för att öka en medvetenhet om diskriminering krävs ett ständigt arbete ur ett normkritiskt perspektiv.

Som svar på fråga 10 i vår intervjuundersökning "*Hur arbetar ni för att varje barn får känna att de är en tillgång i gruppen?*" nämner en av pedagogerna att det är viktigt att man lyfter fram och uppmärksammar de barn som är tillbakadragna och tysta, men även de barn som får mycket negativ uppmärksamhet. Hon berättade att hon hade en erfarenhet där ett barn fick mycket negativ uppmärksamhet från barnen på avdelningen. Hon berättade även att pedagogerna till slut märkte hur de andra barnens attityd till barnet försämrades och det inte längre fick vara med i leken. Då insåg pedagogerna att de var tvungna att bryta mönstret och började med att lyfta fram det positiva som barnet gjorde, vilket resulterade i att den negativa attityden till barnet försvann. Hon menade på att det är viktigt som pedagog att vara lyhörd för vad som händer i verksamheten och att man granskar sin roll och sitt arbetssätt för att kunna förbättra miljön på förskolan.

Fråga 11; "*Är det något du vill tillägga?*" var den sista frågan vi ställde under våra samtalsintervjuer med pedagogerna. Under sammanställningen av samtalsintervjuerna märkte vi att denna fråga blev en sorts sammanfattning och tillbakablick på de tidigare frågorna i samtalsintervjun. Många gick tillbaka till fråga 1; "*Vad är normer?*" och försökte besvara den igen. Vi valde att avsluta med denna fråga då den kan ge möjlighet till att svarspersonen får redogöra fritt om det aktuella ämnet. Något som vi lade märke till efter intervjuundersökningen var att en del av svarspersonerna tyckte att ämnet i samtalsintervjun

var intressant och fick dem att reflektera kring sitt eget förhållnings och arbetssätt. En pedagog uttryckte att det är viktigt att ställa upp på olika undersökningar från studenter eftersom det bidrar till en reflektion om verksamhetens mål och riktlinjer. Det kan i sin tur resultera i att man använder sina svar och tar med sig dessa och granskar sig själv och verksamheten.

6.2 Observationen

Vid en tidigare observation under lärarutbildningen märkte en av oss att Lucas lekte ensam under större delen av dagarna på förskolan. Lucas fick ofta tillsägelser och skulden av pedagogerna när någon konflikt uppstod. Pedagogerna pratade om och diskuterade även Lucas beteende högt så att övriga barngruppen hörde.

Något som hade utvecklats var att de andra barnen hade börjat anklaga Lucas när någon konflikt uppstått. Vid ett tillfälle befann sig några barn och Lucas i lekrummet när det uppstod en diskussion mellan fyra barn om vad de skulle leka härnäst. Lucas lekte med några byggklossar mitt i rummet och brydde sig inte om konflikten som uppstått tills ett barn blir sur och går förbi Lucas byggskapelse och river ner den. Lucas blir ledsen och börjar skrika och slå omkring sig. En pedagog kommer in i lekrummet och säger till Lucas att han inte får leka här inne längre då han alltid förstör leken. Pedagogen har möjligtvis tidigare erfarenheter av att det vanligen blir konflikter när Lucas är med i olika leksituationer och reagerar därför på detta vis. Pedagogen gör ett antagande att det är Lucas som är orsaken till konflikten i lekrummet och uttrycker att han inte får leka i lekrummet längre samt framhäver att han alltid förstör leken. Lucas får inte någon chans att förklara vad som hände samt att de andra barnen återigen får höra att det är Lucas fel. Pedagogernas bemötande av Lucas kan man säga har blivit en ond cirkel där de ständigt bemöter honom med negativitet. Efter några månader hade Lucas flyttat till en annan förskola men barnen skyllde fortfarande ofta på honom när en konflikt uppstod. Vid ett tillfälle under en samling märkte en av pedagogerna att det låg några saxar på golvet och frågade vem det var som hade lagt dem där, var på ett barn sa att hon trodde att det var Lucas som hade gjort det. De andra barnen instämde. Pedagogen blev arg och sa att det är oacceptabelt att anklaga någon som är oskyldig. Situationen som uppstod angående vem som hade lagt några saxar på golvet blev Lucas fel. Han hade inte varit på den avdelningen på några månader men fick ändå skulden av de andra barnen. Att pedagogerna blev arg när barnen påstod att det var Lucas som var skyldig blev pedagogerna arg och markerade att det är oacceptabelt att skylla på någon oskyldig, kan man tolka att hon inte heller var medveten om att hon tillsammans med de andra pedagogerna även hade anklagat Lucas för saker som han inte alltid var skyldig till.

7. Diskussion

Här kommer vi att diskutera samt analysera vårt resultat med hjälp av tidigare forskning och anknyta teoretiskt enligt det normkritiska och sociokulturella perspektivet. Vi kommer även att behandla de frågor som vi har i arbetet och i diskussionen kommer vi att lyfta egna tankar och värderingar om arbetets gång samt hur vi ser på resultatet.

Syftet med vårt arbete är att ta reda på hur pedagoger arbetar för att varje barn ska känna en tillhörighet i barngruppen. En känsla av att känna en tillhörighet, gemenskap eller att ha en kamratrelation ska varje barn känna under hela sin vistelse på förskolan. Det skapar en trygghet hos barnet och en lust att vilja gå tillbaka till förskolan även dagen efter för att få leka med sina kamrater (Jonsdottir, 2007:154–163). Genom att eftersom vi ville ta reda på hur pedagoger arbetar med att varje barn ska känna tillhörighet hamnade vi även i begreppen *grupper, identitet, normer, roller, utanförskap* och *pedagogens förhållningssätt* eftersom att det blir en central del av begreppet tillhörighet. Svedberg (2003:71) skriver att under vår levnadstid tillbringar vi stor del av den i grupper, där familjen, vänner och arbete är olika gruppssammanhang som vi människor ingår i. En del avgörande beslut tas i olika grupper som kan påverka vår vardag, därför är det en anledning till varför det är viktigt att ha kunskap om hur vi påverkas av grupper och hur vi kan påverka dem. Vi tycker att det är viktigt att man som pedagog arbetar medvetet och aktivt med dessa begrepp eftersom de ständigt finns i förskolans vardag men även i vårt samhälle.

Vi nämnde i tidigare forskning att normer och värden utvecklas i olika gruppkonstellationer. I förskolan växlar barnet mellan olika aktiviteter och olika gruppkonstellationer uppstår, som både skapas av pedagogen men även av barnet (Karlsson, 2014:30). Vi anser att pedagogens förhållningssätt är nyckeln till att bryta de normer som eventuellt finns på förskolan för att motverka utanförskap och främja tillhörigheten. Vi anser att det är viktigt att pedagoger arbetar utifrån ett normkritiskt perspektiv, eftersom vi tror att det kan ge en större medvetenhet kring vad som sker på förskolan under dagen. Eftersom pedagogens roll är betydelsefull tycker vi att det är viktigt att man som pedagog ifrågasätter normer så att man kan påverka makten hos olika individer samt att vidga de olika normerna. Vi är även medvetna om att det kan vara svårt att upptäcka de olika normer som uppstår i verksamheten, men genom att hela tiden arbeta aktivt med värdegrunden och det lustfyllda lärandet, samt hur man vill att en kamrat ska vara så skapas en trygghet i verksamheten som i sin tur skapar en gruppgemenskap och minskar utanförskap.

7.1 Normer och värden i förskolan

I vår intervjuundersökning var samtliga pedagogerna eniga om att det är viktigt att arbeta aktivt med värdegrunden för att ge möjligheter till att barnet ska skaffa sig kunskap om hur man ska vara gentemot varandra och på så sätt utveckla en trygg grupp där alla ska känna en tillhörighet. Uppfostransuppdraget som förskolan har är att komplettera hemmet. När barnet vistas på förskolan har man som regel att barnen inte får slå varandra, men om föräldrar till ett barn har gett sitt barn besked om att det är okej att slå tillbaka gör det att verksamhetens värdegrund står i konflikt med den värdegrund som finns i hemmet (Dahlkwist, 2013:24). Eftersom förskolan och hemmet ska komplettera och samarbeta med varandra för att främja barnets utveckling kan det vara en fördel att förskolan och hemmet har en gemensam syn på uppfostran. Vi anser att det är omöjligt att alla föräldrar och pedagoger har samma

tillvägagångssätt för uppfostran men eftersom dessa två arenor ska komplettera varandra menar vi att det som hemmet inte kan erbjuda för barnet ska då förskolan ge möjligheten till.

För att varje barn ska utvecklas rikt och mångsidigt ska förskolan komplettera hemmet för att kunna skapa de bästa förutsättningar för varje individ (Skolverket 2010:13). Eftersom förskolan och hemmet ska ha ett nära samarbete med varandra kan det vara betydelsefullt att förskolan är en lustfylld och trygg plats där det ges möjlighet till att växa och utvecklas som individ. En del barn kommer från ostabila hemförhållanden, vilket kan medföra otrygghet och osäkerhet för barnet och därför kan förskolan ha en betydande roll för barnet som kan ge det den trygghet som barnet behöver för att kunna utvecklas till en god samhällsmedborgare. Låt oss säga att barnets hemförhållande är mer eller mindre otrygga och ostabila, då anser vi att det är betydelsefullt att barnet ska bli bemött med respekt och trygghet av både de andra barnen men även pedagogerna för att barnet ska få möjlighet att växa som individ. Förskolan är hemmets förlängda arm där ett ansvar är att fostra barnet till en moralisk och ansvarigstagande samhällsmedborgare (Imsen, 2010:65). Hägglund (2010:97–98) menar att det centrala i vardagstillvaron i förskolan är att höra till, att vara med och ha en vän.

För att förskolan ska lyckas med sitt uppdrag att skapa en trygg miljö och motverka de stereotypa normer som utvecklats och att vidga normaliteten, så är det viktigt att pedagogen förstår att den mest centrala frågan i barnets vardag är: “Får jag vara med?” (Hellman, 2013:146). Våra tidigare upplevelser från våra verksamhetsförlagda utbildningsområden är att vi märkt att många barn ställer denna fråga. Vi anser att det inte är någon olämplig fråga men vad händer när ett barn inte får vara med? Eftersom det är en vanlig fråga för barnet att ställa tycker vi att det är oerhört viktigt att pedagogen ska stötta barnet så att de kan skaffa sig kunskap om att inkludera varje individ. För att diskutera normer och värdegrunden och komma fram till de gemensamma trivselreglerna på förskolan, så får man använda ett språk som alla barn kan relatera till och som de själv använder. Det är ord såsom “Hur man ska vara?” eller “Vad man får göra?”. Oftast är alla barnen i verksamheten med och bestämmer avdelningens regler som ska skapa en god miljö och trygg gruppgemenskap. Därför förvånade det oss att några pedagoger inte riktigt kunde svara på vad normer är under samtalsintervjuerna. Anledningen till att vi valde att intervjua förskolepedagoger var att vi antog att de kunde svara på våra frågor. I början av detta arbete var vi själva inte lika säkra på vad normer var, men det har givetvis klarnat under arbetes gång. Nu kan vi ställa oss frågan varför pedagogen inte kunde svara på vad normer är. I läroplanen finns ett helt avsnitt om normer och värden, vilket borde genomsyra hela verksamheten, enligt vår mening. Vi upplevde att pedagogerna på våra verksamhetsförlagda utbildningar arbetar med normer men att det kanske inte är så fullständigt som det skulle kunna vara, men trots detta arbetar man med hur man ska vara en god kamrat och hur man ska vara mot gentemot varandra. Pedagogerna gav intrycket av att ha svårt att sätta ord på vissa tankar och funderingar och vi tror att det är det som kan bli ett problem i verksamheten, att inte kunna sätta ord på de normer som genomsyrar verksamheten.

7.2 Att skapa en tillhörighet i gruppen

Pedagogerna berättade att de arbetar med olika teman där ett behov eller ett intresse är underlaget för det aktuella temat. Verksamheten i förskolan väljer ofta att arbeta temainriktat där temat kan utgå ifrån en aktuell fråga och gå som en röd tråd genom verksamheten under en längre tid och där barnet lär sig nya saker samt att ta ansvar (Dahlkwist, 2013:12). I resultatdelen beskriver en pedagog i samtalsintervjun deras temaarbete “Vännerna i skogen” där syftet var att stärka tillhörigheten i gruppen och barnets egen identitet. Ett av förskolans mål är att förskolans verksamhet ska uppmuntra och ge utrymme för att varje barn ska få

möjlighet att utveckla sin egen fantasi och kreativitet i lärande och lek både inomhus och utomhus. I skogen lär sig barn olika färdigheter såsom att klättra, jämföra, sortera och balansera (Pramling Samuelsson & Sherdin 2006:54). Därför är det viktigt att barnet växlar mellan olika aktiviteter. Genom att vistas utomhus kan det ge möjlighet till lek samt andra aktiviteter som kan vara planerade och oplanerade (Skolverket, 2010:7). Pramling Samuelsson och Sheridan (2010:51) menar att skogen är en viktig plats för att utveckla en gemenskap i gruppen. Genom att upptäcka, umgås med och uppleva naturen så kan barnen utveckla respekt för varandra. Pramling Samuelsson och Sherdin (2006:5) menar även att skogen är en plats för att utveckla och stärka gemenskapen i gruppen. Temaarbetet hade sträckt sig över en hel termin eftersom barnen skulle upptäcka vad som händer i skogen under hösten och vi anser att det är en bra tidsplan eftersom det ger möjlighet till olika aktiviteter där det ges utrymme för den tid som behövs för att det ska bli en kvalitativ utveckling och kunskap. Pedagogerna berättade att de spenderade utelekarna ute i skogen under hösten istället för på förskolans utegård och under vistelsen i skogen fick barnen upptäcka, uppleva och utforska naturen. Samtidigt lärde de sig även att samspela med varandra, de hjälps åt och kommunicerade med varandra på ett mer respektfullt sätt.

Som svar på fråga 8 i vår samtalsintervju; *Tycker ni att det är viktigt att alla leker med alla?* var samtliga pedagoger överens om att det inte är nödvändigt att alla leker med alla men att kunna samarbeta och respektera varandra är viktigt. Jonsdottir (2007:154) skriver att förskolan ska skapa möjligheter till att varje barn ska utveckla kamratrelationer med fler än ett barn. Ett ansvar som pedagoger har är att ha inblick i om barn leker, hur de leker och vad de leker. Barnet ska få möjlighet till samspel med alla gruppmedlemmar och därför bör förskolan vara en miljö med gott klimat (Knuttdotter Olofsson, 2003:111). I skogen är gruppkonstellationerna lika väsentliga och givna som inomhus. Här kan man märka att barnen leker mer tillsammans, alla leker med alla på ett mer naturligt sätt, utan att barnen ska behöva ställa frågan: "får jag vara med?".

Vi håller med pedagogerna om att det inte är nödvändigt att alla ska leka med alla men att det är vår uppgift som pedagoger att introducera olika miljöer och aktiviteter för att möjliggöra nya kamratrelationer. Skolverket (2010:11) skriver att förskolepedagogen ska ansvara för att ge goda förutsättningar så att varje barn ska få möjlighet till att bygga upp varaktiga kamratrelationer och känna sig trygg i gruppen. Pedagogerna berättade att verksamhetens olika teman är grunden för barnets eget intresse och behov. Det står även i Skolverket (2010:12) att verksamhetens planering ska utgå ifrån olika behov samt barnets egna intressen. Om man arbetar med ett visst tema under en längre period kan man få in olika delmoment där man arbetar med olika gruppkonstellationer för att ge möjlighet till nya kamratskaper. Vi tycker att det är en bra utgångspunkt att man utgår ifrån barnets eget intresse för att arbetet i förskolans verksamhet ska bli meningsfullt och roligt. Innan vi hade genomfört våra samtalsintervjuer trodde vi att pedagogernas svar skulle ha varit mer varierande än vad de var, men en anledning till de likartade svaren tror vi beror på ett aktivt arbete med läroplanens mål och riktlinjer.

Vi tror att om man som pedagog arbetar medvetet och aktivt med läroplanens mål och riktlinjer och ser det som ett stöd för verksamhetens olika aktiviteter och situationer kan det medföra en större trygghet för pedagogers arbete i förskolan. Likaså tycker vi att värdegrunden alltid ska ligga till grund för arbetet och den pedagogiska verksamheten för att skapa en trygg tillhörighet i gruppen. Pedagogerna berättade att de märkte att barnens "lekregler" suddades ut och att nya lekar introducerades av barnen själva, där fler barn fick lova att vara med i de olika lekarna. En anledning till att barnens "lekregler" blev mer och mer otydliga i skogen kan bero på att barnen har en mer given och tydlig roll på förskolans

utegård. Lekarna kan vara styrda genom de artefakter och verktyg som finns ute på gården där ett exempel kan vara att några barn kanske inte kan ta sin egen fart i gungan medan något annat barn kan det, vilket kan resultera i att de barn som klarar av de aktiviteter som förskolans utegård erbjuder får en mer styrande roll i leken.

Vi anser att skogen som en lekmiljö kan medföra andra lekar eftersom skogen inte har några direkta verktyg som styrs av olika förväntningar. Kanske ger skogen en sorts oändlighetskänsla för barnen då ofta utegården på förskolan delas med andra avdelningar och blir trång och då kan begränsa lekar samt lekkamrater. Pedagogerna berättade att barnen började leka med sina andra kamrater på avdelningen som de vanligtvis inte brukade leka med.

7.3 Olika grupper

Som tidigare nämnts består alla grupper av och har någon form av rollstruktur, de informella rollerna byggs upp av gruppens förväntningar och normer men även utifrån individen själv (Svedberg, 2003:17). Vi fungerar olika i olika grupper, man kan få rollen som den tysta och blyga eller den pratglada som är mer framåt och de olika beteendena hänger ihop med den roll vi får i gruppen. Den rollen barn får ena dagen behöver det inte få nästa dag och pedagogerna menar att dessa roller styr genom vilka barn som är i barngruppen. Genom att man använder sig av gestaltning i förskolan där barnen får ha olika roller, till exempel då de pratar om hur en kompis ska vara, får barnen både ha roller som mobbare och att vara utanför. Detta gör att de kan relatera till utanförskap på ett annat sätt samt lära sig om empati. De intervjuade pedagogerna menade att det finns grupper i de stora barngrupperna och vi anser att det kan vara bra att det finns smågrupper i den stora barngruppen för att även de små grupperna kan skapa trygghet hos barnen, det blir en lugnare miljö, chansen är större att alla barn blir sedda samt att barnen i en mindre grupp kan kommunicera och göra sin röst hörd. Det är också ofrånkomligt att det bildas smågrupper eftersom det är något naturligt att alla inte leker samtidigt med varandra och med samma sak. Alla barn har olika intressen och genom det bildas olika grupper i den stora barngruppen, men för att se till att inget barn känner sig utanför så tror vi att det är viktigt att alla ska kunna umgås och samarbeta med varandra som vi nämnt tidigare.

Det finns smågrupper som barnen själva skapar ifrån intressen och aktiviteter och sedan finns det smågrupper som pedagogerna delar in och det kan vara utifrån intressen och aktiviteter, men även ålder, kön och tema. Ett av förskolans strävansmål är att se till att varje barn känner en trygghet i barngruppen (Skolverket, 2010:9). Barnen bör känna en tillhörighet i gruppen och genom att ibland dela upp barnen i smågrupper, så får alla barn en chans till att vara med olika barn och på det sättet förhoppningsvis få möjligheter till att få syn på att alla kan bidra med något till gruppen. Barn lär sig av varandra oavsett ålder och kön. Det är inte bara den äldre som lär den yngre, utan det kan vara det yngre barnet som lär den äldre. En pedagog talade om de yngre barnen i förskolan och att det i dessa grupper inte fanns lika mycket grupper i gruppen som hos de äldre barnen. Pedagogerna menade att de yngre barnen ofta leker bredvid varandra mer än att leka med varandra och att detta kan bero på att de yngre barnens språkutveckling inte är lika framskriden som hos de äldre barnen. De äldre barnen leker säkerligen rollekar, vilket inte de yngre barnen gör på samma sätt och på det sättet bildas även grupper. Trots att barn inte leker med varandra kan samspelet ändå finnas där mellan barnen och genom iakttagelse och imitation så kan de vinna nya kunskaper. Enligt oss är det viktigt att ha ett sociokulturellt perspektiv och förhållningssätt som pedagog eftersom man ska ta tillvara på gruppens kunskaper men att även ta tillvara på den enskilda individens kunskaper och att se varje barn som en tillgång i gruppen. För att kunna göra detta är det viktigt att visa

allas lika värde men att olikheter är något positivt och att alla kan bidra med olika saker för att stärka varandra. Vuxna är för barn viktiga förebilder där förhållningssättet påverkar barnets förståelse och respekt för de skyldigheter och rättigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle (Skolverket 2010:4).

Normer och etiska värden tillägnas sig barn genom konkreta upplevelser. Därför är det viktigt att man som pedagog arbetar medvetet och professionellt i relation till varje barn. I resultatdelen beskrev vi en observation av Lucas som lekte ensam under större delen av dagarna på förskolan. Något som hade blivit en vardag för Lucas var att han ofta var den som fick skulden av pedagogerna när något hade hänt. De resonerade även om hans beteende så att den övriga barngruppen kunde höra. Jonsdottir (2007:148) menar att det är lättare för barnet att bilda kamratrelationer om pedagogerna tror på barnets sociala kompetens. Pedagogers uppfattningar om barnet och dess sociala tillhörighet spelar stor roll. Colnerud (2010: 128) skriver att Skolverket har gett utrymme för regelbundna undersökningar om attityder där man granskar problemet med pedagoger som mobbar barn och elever. I undersökningarnas resultat framgår det att pedagogens negativa bemötanden upplevs likvärdigt med kamraternas förtryck. Diskriminering och trakasserier associeras oftast inte med något som sker mellan vuxen och barn utan något som sker mellan barn. Omsorg om barn och elever är en kvalifikation som ligger djupt i varje pedagogs samvete, att respektera och se varje individ med ett eget värde, att känna och tänka som de samt ha förmågan att sätta sig in i deras omvärld är att ha omsorg om sina elever (Imsen, 2010:30). Vi anser att denna typ av beteende av pedagoger, som i Lucas fall, är högst olämpligt eftersom att det går emot läroplanens mål och riktlinjer för hur man ska bete sig gentemot varandra. Det första som står i läroplanen för förskolan är att verksamheten vilar på en demokratisk grund och att förskolan ska lägga grunden för demokratiska värderingar (Skolverket, 2010:4). Om vi pedagoger utför odemokratiska handlingar och barnet blir vittne till men också utsatt för detta beteende, kan det resultera i att barnet till slut tror att det är ett acceptabelt handlingsätt.

Det är viktigt att pedagoger alltid är medvetna om vilka grupper som finns i den stora barngruppen och att de är uppmärksamma på om det finns barn som alltid hamnar utanför och inte blir valda att leka med. Detta var något en pedagog påpekade under intervjun, just att det fanns ett barn som alltid hamnade utanför och som aldrig blev vald att leka med. Vi anser att det är otroligt viktigt att synliggöra alla barn och deras kompetenser för de andra barnen i gruppen, för att minska risken för att något barn ska hamna utanför. I samtalsintervjuerna berättade samtliga pedagoger om att de arbetar med att lyfta fram barnets styrkor och inte fokusera på barnets svagheter utan att de ständigt bekräftar att barnets egenskaper är en tillgång i gruppen. Som svar på fråga 10 *“Hur arbetar ni för att varje barn får känna att de är en tillgång i gruppen?”* i vår intervjuundersökning påpekade pedagogerna vikten av att man lyfter fram barnets positiva sidor. Säljö (2000:13) menar att varje barn behöver känna att det ingår i en grupp och att det är i kamratrelationer man utvecklar nya kunskaper. En av pedagogerna berättade att de hade uppmärksammat hur ett barn fick negativ uppmärksamhet av sina kamrater på förskolan. Kan detta då bero på att barnet i fråga står utanför de rådande normerna som finns på förskolan och hur kommer det sig att vissa barn hamnar utanför gruppen? Vissa barn är mer tystlåtna än andra medan andra barn är mer högljudda och det verkar som att det krävs att man som individ befinner precis där den gällande normen är för att man ska bli accepterad. Alla barn ska ses som en tillgång i gruppen och därför är det viktigt att inget barn blir en “syndabock” som alltid får skulden när det blir till exempel konflikter i gruppen. Det blir tydligt i vår observation att Lucas hade fått rollen som “syndabock” av pedagogerna, vilket kan resultera varför han har hamnat utanför barngruppen. Pedagogen ska enligt läroplanen lyfta fram barnets positiva sidor, likaså att alla barn ska bli

sedda av både barn och pedagoger. Att belysa vilka barn som är här och vilka som är borta ansåg några pedagoger vara betydelsefullt för att varje barn ska känna en tillhörighet i gruppen. Arbetslaget ska hjälpa barnen att bearbeta konflikter och stimulera deras samspel för att utveckla respekt för varandra samt gemensamma regler (Skolverket, 2010:8-9). Trots att det står i läroplanen att pedagogen ska lyfta de positiva sidorna hos varje barn blir motsatsen tydlig i Lucas situation.

De andra barnen hade även börjat skylla på Lucas när någon konflikt uppstod och pedagogerna lade inte heller märke till detta. Colnerud (2010:129) skriver att en del pedagoger hamnat i en olycklig motsatsrelation med en del barn som resulterar i att de använder sin maktposition för att trakassera sina elever. Vi tror inte att pedagogerna är några elaka människor som gör detta medvetet utan det kan vara så att det har blivit en ond cirkel. En förklaring till att pedagogerna anser att det är Lucas som är skyldig till olika konflikter som uppstår kan vara att de har tidigare erfarenheter av att han har varit den som börjat bråka i olika situationer. Hursomhelst rättfärdigar inte det pedagogernas attityd gentemot Lucas och som pedagog har man stor makt och inflytande över barnen eftersom man tillbringar långa dagar tillsammans med dem. Därför är det viktigt att man inte missbrukar den makt man besitter:

“Att vara en auktoritet kan läraren påverka samspelet i olika elevgrupper på ett positivt eller negativt sätt. Hur läraren agerar kan då få betydelse för hur grupperna dels utvecklar normer, roller och attityder till varandra och andra, dels arbetar och hanterar sina uppgifter” (Thornberg, 2011:75).

Pedagogers upprepade samt tillfälliga negativitet till barn och elever medför att barnet känner sig försvarslöst samt ges små möjligheter till att uttrycka sin rätt (Colnerud, 2010:130).

7.4 Pedagogens förhållningssätt i praktiken

Pedagogerna i intervjun menar att det är viktigt att vara lyhörd och att man granskar sin roll som pedagog för att kunna förbättra miljön på förskolan. Vi menar att detta kan vara den om inte viktigaste uppgift pedagoger har i verksamheten. En viktig kvalifikation hos pedagoger är förmågan att reflektera kring sin egen praxis (Imsen, 2010:29). Vi anser att pedagoger har en mycket viktig uppgift att se till att varje barn blir sett och på så vis får sina behov tillgodosedda. I skolans värld finns det överenskomna förhållningssätt och en utvecklad kunskap när det handlar om att motverka trakasserier och kränkningar. Genom att arbeta utifrån ett normkritiskt perspektiv kan vi försöka synliggöra samt kritiskt granska de strukturer som finns runt omkring och försöka bryta dem (Eek- Karlsson & Elmeroth, 2012:131). Om det finns barn som avviker från gruppen som till exempel har ett beteende som uppfattas som avvikande och annorlunda kan det tyvärr medföra att andra barn tar avstånd från det barnet. När fråga 10 besvarades berättade en pedagog att man en gång märkte att ett barn alltid hamnade utanför barngruppen och att det är oerhört viktigt att man som pedagog reflekterar över sin roll och sitt agerande i verksamheten. Genom att vara lyhörd för vad som händer på förskolan och sin egen roll kan man bryta de negativa beteendena tillsammans med barnen för att bryta utanförskapet.

I resultatdelen beskrev vi en observation om ett tillfälle som uppstod i lekrummet där fyra barn hamnade i konflikt med varandra och ett barn blev argt och rev ner det Lucas hade byggt och han blev ledsen och började gråta och skrika. En av pedagogerna kom in i lekrummet och sa till Lucas att han inte fick leka mer eftersom han alltid är den som förstör. Vi anser att pedagogen kunde handlat annorlunda i denna situation eftersom pedagogen

egentligen inte visste vad som hänt eller orsaken till konflikten. Ett alternativ hade varit om hon hade frågat Lucas vad som hade hänt och på så vis kunnat lösa konflikten istället för att anta att Lucas var den som gjort fel. En förklaring till pedagogens förhållningssätt kan vara att de har tidigare erfarenheter av att det uppstått konflikter runt Lucas men det lämnar ingen försäkran om att det är han som är skyldig. Ännu en gång får de andra barnen höra att Lucas gör fel, vilket kan leda till att de andra barnen tar efter pedagogernas beteende mot Lucas. Om Lucas fortsätter att bli bemött på detta sätt under sina resterande skolår av lärare och klasskamrater tror vi att det kan leda till att han till slut identifierar sig som en avvikande och stökig person. Nilsson (2010:14) nämner att Damber berättat att man till slut trodde att det var fel på en själv efter sina erfarenheter av utanförskap och mobbning, vilket medför att man till slut identifierar sig med att vara en avvikande person. Genom att pedagogerna och de andra barnen oftast bemötte Lucas med negativitet kan det medföra att hans erfarenheter kring nya möten och att skapa relationer med andra människor gör honom otrygg. Granström (2010:49) skriver att alla människor i ett socialt samspel söker efter en identitet och roll och av pedagogerna kan man säga att Lucas fått en identitet där han är ett barn som alltid förstör leken genom att skapa konflikter. Det kan resultera i att han identifierar sig med att han är den som ständigt gör fel eftersom han inte blir positivt bemött av sin omgivning.

I situationen som uppstod några månader efter Lucas inte längre gick kvar på förskolan, fortsatte barnen ändå att skylla på Lucas när något hänt. När ett antal saxar låg på golvet och barnen skyllde på att det var Lucas som hade lagt dem där reagerade en pedagog starkt. Granström (2010:47) skriver att en bra metod för att motarbeta mobbning är att vuxna är aktiva i ingripanden samt tar tydliga ställningstaganden och uttrycker att det inte är ett acceptabelt beteende. Vi anser att det visar tydligt att pedagogen egentligen inte accepterar denna typ av beteende, det vill säga att man inte anklagar någon oskyldig. Vi menar att man som pedagog ska skilja på barnets beteende och barnet som individ, vi tror att man kan motverka utanförskap om man som pedagog väljer att prata allmänt om olika konflikter som uppstår under dagen på förskolan.

Ett tillvägagångssätt är att man synliggör för hela barngruppen att ett visst beteende inte är acceptabelt på förskolan, som till exempel att slåss och att det är själva beteendet som inte är okej och inte barnet som individ. Att peka ut det enskilda barnet framför barngruppen tror vi kan resultera i att det kan skapas en klyfta mellan barnen. Att vara en bra förebild som pedagog anser vi är oerhört viktigt samt att ha en medvetenhet om att det egna förhållningssättet kan påverka barnet, något som genomsyrar läroplanens mål om hur man ska vara gentemot varandra. Som vi nämner tidigare i arbetet har samtliga pedagoger en uppfattning om hur man ska arbeta för att varje barn ska känna en tillhörighet i gruppen och det blir motsägelsefullt då man som pedagog bemöter och behandlar ett barn på ett sätt som avviker från det man uppmanar barnen till, något som skedd i Lucas fall. Eftersom barnen "lärt" sig att detta är ett acceptabelt beteende från vuxna tror vi att det finns en risk för att barnen fortsätter att ha denna typ av attityd mot andra människor i framtiden. Ett av många uppdrag som förskolorna har är att samtala med barnen om känslor och viktiga livsfrågor samt belysa olikheter som något positivt. Alla barn i förskolan ska mötas med respekt och varje barns personliga behov ska bli tillgodosett. Barnen ska ses som en resurs och bemötas av omsorg och kärlek i förskolan, samt att varje barn ska få känna att de är en tillgång i gruppen. Förskolan ska se till att alla barn får möjlighet att skapa goda relationer till något eller några andra barn till exempel att det finns ett barn som vill leka när man kommer till förskolan, men vi tidigare nämnt lekte Lucas ensam under större delen av sina dagar på förskolan.

Man kan tänka sig att pedagogerna missat att de faktiskt behandlade Lucas på ett sådant orättvist sätt eftersom Lucas fick skulden för allt negativt som hände på förskolan både av personal och barn. På avdelning arbetade pedagogerna säkerligen med normer och värden, men uppmärksammade inte sitt förhållningssätt. De andra barnen på avdelningen tog efter de vuxna, vilket inte alls var konstigt eftersom barn gör som vuxna gör. Vi anser att pedagogerna inte hade ett normkritiskt perspektiv vid det aktuella tillfället. Man kan ställa sig frågan som vi redan gjort tidigare i arbetet, varför det blir så att vissa hamnar utanför gruppen. Fanns det någon anledning till varför Lucas alltid blev syndabocken? Varför tog det så lång tid innan pedagogerna upptäckte att Lucas blev orättvist behandlad? Vi tror att det var pedagogernas eget agerande som startat beteendet hos de andra barnen. Trots att pedagoger i förskolan arbetar för att motverka negativa normer så finns det ändå barn som hamnar utanför normen, de som avviker från gruppen. De barn som inte förstår de sociala koderna i gruppen riskerar att hamna i ett utanförskap och detta gäller även om man inte vet hur man ska ta kontakt med andra eller att man inte förstår de lekregler som finns oskrivna i barngruppen. Kanske var detta något Lucas hade svårigheter med men det vet vi inte. Därför är det oerhört viktigt att man granskar sig själv i rollen som pedagog och som Karlsson (2014:14) menar är dokumentationen viktig i förskolan för att upptäcka normen och utanförskap, men även observationer är bra för att se mönstret i hur barnen leker med varandra samt vilket språk de har till och om varandra. Pedagogerna kan även observera varandra för att se hur deras förhållningssätt är i barngruppen, det är ett bra sätt att få syn på sin roll som pedagog och hur man kan förbättra sitt arbetssätt i förskolan.

Det som hände Lucas är säkerligen inte ovanligt på förskolor men vi vill verkligen lägga stor vikt vid att pedagoger bör ha ett normkritiskt perspektiv där man som vuxen förtydligar de normer som finns, det vill säga att påpeka allas lika värde så att det blir en verksamhet där alla kan vara med alla oavsett kön, etnisk bakgrund och sociala svårigheter. Nu var skadan redan skedd och Lucas hade flyttat därifrån, men hade han varit kvar på avdelningen när pedagogerna märkte hur de pratat om Lucas så hade de fått prata och synliggöra de positiva normer vi diskuterat under arbetets gång för barngruppen. Ska pedagoger kunna påverka barngruppen så måste de försöka förändra gruppens värden och normer. I förskolans värld borde man lyckas med att inte tala om det som är normalt och avvikande, utan att alla är vi lika men samtidigt att alla är olika och att se det som något positivt där alla kan bidra med något till gruppen. Detta är något vi påpekat tidigare men som vi ser som otroligt viktigt för att kunna lyfta fram varje barn. I detta arbete har vi valt att även utgå från ett normkritiskt perspektiv för att problematisera vårt syfte samt frågeställning. I alla samhällen finns det alltid rådande normer som visar vad som är mest "normalt", det som är accepterat inom ett visst område och att då tillhöra den rådande normen ses som något positivt då man oftast inte blir ifrågasatt. I förskolans läroplan står det tydligt om normer och värden där förskollärare har ansvaret för att det ska utvecklas normer för samvaron och arbetet i barngruppen. Förskolan ska även tillämpa ett demokratiskt förhållningssätt så att barnen kan vara delaktiga och aktiva i verksamheten (Skolverket, 2010:4-5).

Förskolan bör vara den plats dit barnen kommer för att känna trygghet och vara medvetna om att alla har lika värde. Där befinner sig alla barn på lika villkor och alla ska bli behandlade med respekt menar vi, det är vår lag och läroplanen ska styra vår verksamhet tillsammans med barnen. Vi menar att det är mycket viktigt att som pedagog i förskolan förhålla sig till ett normkritiskt perspektiv. Vi har konstaterat att barngruppen är viktig för barnens utveckling och därför är det ännu viktigare att som pedagog arbeta med hela barngruppen och tala om normer och ha en medvetenhet för att kunna motverka mobbning och diskriminering. Både elever och lärare påverkar samt påverkas i det vardagliga samspelet: "Lärare gestaltar och medierar värden och normer genom sitt sätt att tala och agera, genom sitt sätt att bemöta

eleverna och utföra sina arbetsuppgifter” (Thornberg, 2011:81). I våra intervjuer med förskolepedagoger menade pedagogerna att en norm är det som är mest vanligt, men att det även kan vara oskrivna regler samt att det finns olika normer så som individuella, sociala, könsöverskridande och genusrelaterade normer. Att ha ett normkritiskt perspektiv innebär för oss att man är medveten om vilka normer som finns och att man försöker motverka negativa normer som kan skada individer och i stället höja de positiva normer som finns som till exempel allas lika värde och rätten till demokrati.

Pedagogerna i intervjuundersökningen berättade om att de arbetar medvetet med värdegrunden för att belysa hur man ska vara mot varandra. Det är en erfarenhet vi alla tre har från våra verksamhetsförlagda utbildningsperioder under utbildningen gång. De förskolor som vi har varit på arbetar mestadels medvetet med värdegrunden och likabehandlingsplanen och som vi har nämnt tidigare är temaarbete ett bra sätt att tillvägagångssätt för att stärka gruppgemenskapen samt styra arbetsgrupperna och miljön. Man skapar en grupptillhörighet genom att arbeta aktivt med värdegrunden och att lära barnen att respektera varandra som man är och att lyfta varje barn som en tillgång i gruppen och stärka deras identiteter.

Som förskolepedagog tycker vi att man måste tillåta barnet att ha olika uppfattningar om vad som innefattar livet men att vi ska finnas där och ge barnet demokratiska värderingar samt att lära dem att man ska respektera andra människor och kunna ta andras perspektiv. Detta arbete om hur pedagoger arbetar för att varje barn ska känna en grupptillhörighet har gett oss djupare och större förståelse för hur viktigt arbetet med barngruppen är, men även arbetet med den enskilda individen. Pedagogens förhållningssätt och synsätt kring verksamhetens olika behov och innehåll är oerhört betydelsefullt för att arbetet ska kunna fungera. Genom att ha med en gemensam grundsyn på människans lika värde och villkor, tror vi att man kan göra ett gott arbete som gynnar alla barn på förskolan. Förskolan lägger grunden för allt lärande och genom det ska vi stötta barnen för att ge dem möjligheterna till att utvecklas till självständiga individer men även att de ska kunna ingå i en grupp och bli goda samhällsmedborgare.

7.5 Metoddiskussion

Innan vi genomförde den slutgiltiga samtalsintervjun ville vi försäkra oss om att våra frågor var begripliga och därför skickade vi ut frågorna till några test-personer som fick besvara våra frågor och ge respons. Vi tyckte att det var en bra idé eftersom det ökade våra erfarenheter och kunskaper om hur man ställer användbara och begripliga frågor så svarspersonen kan ge så utförliga svar som möjligt. Vi valde även att intervjua någon utomstående för att även här pröva våra frågor och oss själva som intervjuare. Vi tycker att det var ett användbart tillvägagångssätt eftersom det gjorde oss mer trygga och förberedda i rollen som intervjuare. Något som är positivt med intervjuundersökning och som vi var enade om när vi valde metoden, är att vi har möjlighet att ställa följdfrågor och få djupare samt tydligare svar. Det är viktigt att man känner sig bekväm samt att man har god tid på sig att intervjua, annars är risken stor att man inte hinner eller även glömmer av att ställa följdfrågorna.

De uppfattningar vi fick efter de samtalsintervjuer vi genomförde med ett antal förskolepedagoger var att de hade en gemensam syn och ett arbetssätt. Vi sammanställde pedagogernas svar och upptäckte att svaren hade en likartad karaktär. Vi upptäckte att fråga 1 *“Vad är normer?”* upplevdes som komplex för svarspersonerna då de ansåg att frågan var

svår att besvara och detta kan bero på att frågan kan ha uppfattats som en kunskapsfråga då det finns en förväntning på att förskolepedagoger ska kunna redogöra för vad normer är. Erik Husberg (personlig kommunikation, 24-25/3-2014) menar att man ska undvika kunskapsfrågor då det finns en risk att svarspersonen blir obekvämd då frågorna skapar en förväntning på ett givet och rätt svar. Ett alternativ hade varit att vi inlett frågan med ett citat ur läroplanen som nämner normer och värden för att det då kanske hade varit enklare att relatera till frågan. Ett annat alternativ kunde ha varit att vi formulerat om frågan som till exempel; *“Vad är normer enligt dig?”* och så kunde det ha uppfattats mer som en öppen fråga och inte någon kunskapsfråga eftersom vårt syfte var att ta reda på deras egna uppfattningar kring vad normer är. Som intervjuare har vi medvetet valt att intervjua förskollärare och andra pedagoger som arbetar tillsammans med barnen, eftersom vi tog för givet att de besitter goda kunskaper om normer, tillhörighet och grupper. Därför hade vi vissa förväntningar på att de frågor som vi ställde kunde besvaras, även om vi var medvetna om att vissa frågor kunde vara komplexa. Som Esaiasson m.fl., (2007:195–199) menar så har vi styrt vår population i vårt analysmaterial genom att vi enbart intervjuade pedagoger.

Som vi tidigare nämnde i resultatdelen om fråga 11; *“Är det något du vill tillägga?”* så användes denna fråga som en sammanfattning och tillbakablick på de andra frågorna i samtalsintervjun. Fråga 1; *“Vad är normer?”* var det många av pedagogerna som försökte besvara igen. En förklaring till det kan vara som vi tidigare nämnt i diskussionen att frågan upplevdes som svår och komplex att besvara. Vi anser att det är en bra metod att avsluta med en öppen fråga till svarspersonerna då de får möjlighet till att reflektera över de ställda frågorna men även de egna tankarna om det aktuella ämnet. I Skolverket (2010:8) står det att de normer och värden som står i läroplanen ska följas och genomföras av alla som arbetar i förskolans verksamhet. Det står även att de vuxna ska se barnets möjligheter och engagera sig i samspelet med barngruppen samt det enskilda barnet (Skolverket, 2010:6).

Vårt val av ett slumpmässigt urval i vår metod anser vi vara det mest relevanta för vår undersökning eftersom vi ville ta reda på hur pedagoger arbetar med att varje barn ska känna en tillhörighet i gruppen. Vi anser att det borde vara de vuxna som jobbar närmast och tillsammans med barnen som kan svara på våra intervjufrågor och ge oss så bra och innehållsrika svar som möjligt. Hade vi haft en större studie med en annan frågeställning och syfte hade vi kunnat intervjua förskolechefen, föräldrar och andra vuxna i barnens närhet, men nu ville vi hålla oss till vad pedagogerna som arbetar med barnen tyckte och arbetade utifrån.

8. Slutsats

Vi är snart färdigutbildade förskollärare och har under dessa år på lärarutbildningen skaffat oss en större kunskap om hur viktig den roll man har som pedagog i förskolan. Detta innefattar att man besitter stor makt och att det är oerhört viktigt hur vi pedagoger använder makten på bästa möjliga sätt och som gynnar barnet på förskolan. Vårt yrke som förskollärare är komplext och i verksamheterna kommer vi att handskas med olika dilemman och avvägningar. Genom att man arbetar nära läroplanens mål och riktlinjer, tror vi att man på så sätt kan arbeta mer medvetet och synligt med verksamhetens innehåll. Eftersom barngrupperna i förskolan blivit större genom åren, anser vi att det är betydelsefullt att man som pedagog arbetar aktivt med att utveckla goda relationer i barngruppen för att stärka tillhörigheten och motverka utanförskap. Vi anser att man som pedagog ska vara medveten och lyhörd för att det även förekommer olika normer på förskolan och man ska våga bryta de negativa normer som råder samt stärka de positiva. Att arbeta utifrån ett normkritiskt perspektiv som pedagog, anser vi, ger möjlighet till att man medvetet granskar dessa olika

normer och gör dessa synliga för att kunna påverka normen. Vi tror att om vi visar nolltolerans för mobbning och kränkningar kan det stärka barnets uppfattningar om hur man ska bete sig gentemot varandra.

Vi tycker att vi har besvarat vår specifika forskningsfråga: Hur arbetar pedagoger för att varje barn ska känna en tillhörighet i gruppen? i detta arbete. Genom att vi använde oss av metoder som intervjuundersökning och observationer fick vi ett användbart material till denna studie. Våra erfarenheter från våra tidigare verksamhetsförlagda utbildningsområden har varit lärorika och givande för att vi överhuvudtaget skulle kunna genomföra denna studie. Vårt synsätt på att arbeta i förskolan efter vår utbildning på Göteborgs universitet har utvecklats på så sätt att vi skaffat oss en större kunskap om hur förskolans verksamhet fungerar. Vi har alla tidigare arbetat som vikarier i förskolan och har insett betydelsen av utbildningens syfte för att kunna göra ett gott arbete som gynnar barnet. Det har även gett oss en större medvetenhet till hur man kan arbeta utifrån ett pedagogiskt förhållningssätt tillsammans med framtida kollegor och barn. Det sociokulturella perspektivet, anser vi har genomtyrat de olika kurser vi läst under våra utbildningsår, vilket har resulterat i att vi förstår vikten av att barn lär av varandra samt att gruppen betydelse är avgörande för barnets utveckling.

Förslag för framtida forskning

Vi tycker att det skulle vara intressant att vidareutveckla vår studie för att få ett större perspektiv på hur pedagoger arbetar med tillhörighet i förskolan. Genom att jämföra olika förskolor i olika kommuner skulle man kunna få en mer bredare studie om förskolechefer, pedagoger och möjligen föräldrar skulle delta i undersökningen. Ett alternativ kan vara att man även använder sig av en enkätundersökning där man ställer ett antal bakgrundsfrågor men även om det aktuella ämnet för att analysera sambandet mellan det man undersöker och bakgrundsfaktorerna (Johansson & Svedner, 2006:33). Denna forskning skulle då pågå under en längre period för att forskningen ska bli kvalitativ och användbar.

Vi anser att denna studie har varit en bra avslutning på vår utbildning eftersom den har berört många väsentliga delar om hur man kan arbeta som pedagog i förskolan. Vi tycker att samarbetet mellan oss har varit bra och vi har kunnat ha en öppen dialog och diskussion under hela arbetets gång. Eftersom vi har olika erfarenheter av hur man skriver ett examensarbete anser vi att det är viktigt att man lyssnar och att man tar del av varandras kunskaper. I början av arbetets gång upplevde vi att det var enkelt att dela upp arbetsuppgifterna men när texten skulle sammanställas kände vi att det var svårt att arbeta på egen hand eftersom man har olika sätt att skriva en text. Vi tycker att vi har dragit nytta av varandras styrkor för att arbetet skulle bli så bra som möjligt.

Referenslista

Aroseus, F. (2014-04-13). www.lattattlara.com sökdatum: 20140415

Assarson, I. (2009). *Utmaningar i en skola för alla - några filosofiska trådar*. Stockholm: Liber.

Colnerud, G. (2010). När lärare mobbar, kränker eller sårar. I Christina, Thors (Red.), *Utstött - en bok om mobbning* (s.127-134). Lärarförbundets Förlag.

Cronlund, K. (2004). *Människan socialt och kulturellt*. Bonnier Utbildning.

Dahlkwist, M. (2013). *Pedagogiskt arbete*. Stockholm: Liber.

Eek-Karlsson, L. (2012). Förgivettaganden och utmaningar. I Elisabeth, Elmeroth (Red.), *Normkritiska perspektiv - i skolans likabehandlingsarbete* (s.11-27). Lund: Studentlitteratur.

Eek-Karlsson & Elmeroth (2012). Ett normkritiskt perspektiv. I Elisabeth, Elmeroth (Red.), *Normkritiska perspektiv - i skolans likabehandlingsarbete* (s.121-135). Lund: Studentlitteratur.

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2007). *Metodpraktikan - konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Juridik.

Ferm, M. (2011-10-04). www.riksdagen.se sökdatum: 20140410

Granström, K. (2010). Olika förklaringar till mobbning. I Christina, Thors (Red.), *Utstött - en bok om mobbning* (s.47-56). Lärarförbundets förlag.

Hellman, A. (2013). *Vardagsliv på förskolan ur ett normkritiskt perspektiv*. Stockholm: Liber.

Hägglund, S. (2010). Banal mobbning - en vardagsföreteelse i förskolan och skolan. I Christina, Thors (Red.), *Utstött - en bok om mobbning* (s.97-108). Lärarförbundets förlag.

Imsen, G. (2010). *Elevers värld - introduktion till pedagogisk psykologi*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, B. & Svedner, P. O. (2006). *Examensarbetet i lärarutbildningen. Undersökningsmetoder och språklig utformning*. Kunskapsförlag i Uppsala: Läromedel & utbildning.

Jonsdottir, F. (2007). *Barns kamratrelationer i förskolan - samhörighet tillhörighet vänskap utanförskap*. Malmö Högskola: Lärarutbildningen.

Karlsson, R. (2014). *Demokrati i förskolan- fokus på barns samspel*. Stockholm: Liber.

Knutsdotter Olofsson, B. (2003). *I lekens värld*. Stockholm: Liber.

Lindholm, M. (2008-08-27). www.umo.se sökdatum: 20140410

Nationalencyklopedin (2014). www.NE.se sökdatum: 20140409

- Nilsson, L. (2010). Den grymma tystnaden. I Christina, Thors (Red.), *Utstött -en bok om mobbning* (s. 13-17). Lärarförbundets förlag.
- Nordenmark, L. & Rosén, M. (2008). *Lika värden, lika villkor? Arbete mot diskriminering i förskolan och skolan*. Stockholm: Liber.
- Olsson, B-I. & Olsson, K. (2005). *Utveckling, livsvillkor och socialisation*. Stockholm: Liber.
- Pramling Samuelsson, I. & Sheridan, S. (2010). *Lärandets grogrund - Perspektiv och förhållningssätt i förskolans läroplan*. Studentlitteratur.
- Sanderoth, I., Werner, M. & Båth, S. (2009). *Plats identitet lärande närområdesstudier i skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket, *Läroplanen för förskolan Lpfö98*, (reviderad 2010). Hämtad: www.skolverket.se
- Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Svedberg, L. (2007). *Gruppsykologi -Om grupper, organisationer och ledarskap* (4:e rev upplagan). Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, R. (2000). *Lärande i Praktiken - ett sociokulturellt perspektiv*. Nordstedts Akademiska, Stockholm: Prisma.
- Thornberg, R. (2011). *Det sociala livet i skolan - socialpsykologi för lärare*. Stockholm: Liber.
- Torpsten, A-C. (2012). När man inte tillhör gruppen från början. I Elisabeth, Elmeroth (Red.), *Normkritiska perspektiv - i skolans likabehandlingsarbete* (s.75-90). Lund: Studentlitteratur.
- Williams, P. (2006) *När barn lär av varandra*. Stockholm: Liber
- Wrethander, M. (2010). Uteslutandets komplexitet och skapandet av kamratkulturer. I Christina, Thors (Red.), *Utstött - en bok om mobbning* (s.109-125). Lärarförbundets förlag.

Bilaga

INTERVJUFRÅGOR

1. Vad är en norm?

2. Tycker ni att det finns både positiva och negativa normer? Motivera svar!

3. Hur arbetar ni med att stärka och utveckla positiva normer?

Skolverket (2010) står det att förskollärare ska ansvara för att det utvecklas normer för arbetet och samvaron i den egna barngruppen.

4. Vilka normer skapar ni för att varje barn ska känna en grupptillhörighet?

Skolverket (2010) står det att ett av förskolans strävansmål är att varje barn ska utveckla sin identitet och känna trygghet i gruppen.

5. Hur arbetar ni med samhörighet i barngruppen?

6. Hur ser ni på er aktuella barngrupp?

- Finns det grupper i gruppen?

- Uppstår det konflikter när barn inte får vara med i olika aktiviteter?

7. Hur arbetar ni för att alla barn ska känna tillhörighet i gruppen?

8. Tycker ni att det är viktigt att alla leker med alla?

9. Upplever ni att vissa barn inte känner tillhörighet i gruppen? Motivera svar.

(Lpfö 98, Alla barn ska få erfara den tillfredsställelse det ger att göra framsteg, övervinna svårigheter och att få uppleva sig vara en tillgång i gruppen).

10. Hur arbetar ni för att varje barn får känna att de är en tillgång i gruppen?

11. Är det något du vill tillägga?